

**»Mladi za napredek Maribora 2019«
36. srečanje**

Koroška cesta Maribor: vrata, portali in stavbe

Raziskovalno področje: Naravna in kulturna dediščina

Raziskovalna naloga

PROSTOR ZA NALEPKO

Avtor: BLAŽ VRBNJAK

Mentor: DARJA KREČENBAHER
Šola: LESARSKA ŠOLA MARIBOR

Število točk: 148

Mesto: 3

Priznanje: srebrno

Maribor, 2019

**»Mladi za napredek Maribora 2019«
36. srečanje**

Koroška cesta Maribor: Vrata, portali in stavbe

Raziskovalno področje: Naravna in kulturna dediščina

Raziskovalna naloga

PROSTOR ZA NALEPKO

Maribor, 2019

Povzetek

V nalogi sem želel opozoriti na vrata Koroške ceste. Povod za to sem napisal v uvodu, kakor tudi razlog za kaj sem izbral ta predel. Ker je obnova vrat odvisna od več dejavnikov, sem le te v grobem opisal na podlagi časopisnih člankov in razgovorov s tam stanujočimi. Zastavil sem si cilje, da z nalogo prispevam k ohranjanju kulturne dediščine na Koroški cesti in jih s pomočjo metodoloških postopkov (dostopne literature, fotografij, razgovorov, terenskega ogleda) skušal doseči. Postavil sem si hipoteze, med katerimi so bile ene potrjene in druge ne. Povzel sem zgodovinski in urbanistični razvoj Koroške ceste po obstoječem gradivu. Sledi opis splošnih značilnosti vrat in portalov, nato pa nadaljujem s svojo nalogo, v kateri sem poleg vrat opisoval še portale in glavne značilnosti stavb v katerih so. To se mi zdi pomembno, saj so vrata del celote. V zaključku naloge sem podal predloge za njihovo obnovo.

Zahvala

Zahvaljujem se svoji mentorici za podporo pri nalogi in profesorici za lektoriranje. Hvaležen sem umetnostni zgodovinarki Alenki Zupan iz Zavoda za spomeniško varstvo Maribor, ki mi je zaupala gradivo o moji temi, mag. Nini Gostenčnik iz Pokrajinskega arhiva Maribor za pomoč pri slikovnem gradivu, galeristu in zbiratelju Primožu Premzlu za nasvete, stanovalcem in obrtnikom Koroške ceste, predvsem pa dr. Karmen Teržan Kopecky (aktivistki za oživitvev Koroške ceste) za oris življenja in problemov na njej.

KAZALO:

Kazalo fotografij:	5
1 UVOD	6
1.1 Problem obnove in oživitvev Koroške ceste.....	6
1.2 Cilji	8
1.3 Metodologija	8
1.4 Hipoteze	9
2 ZGODOVINSKI IN URBANISTIČNI ORIS KOROŠKE CESTE	9
3 VRATA IN PORTALI	11
3.1 Splošni opis vrat in njihovih sestavnih delov.....	11
3.2 Splošni opis portalov in njihovih sestavnih delov.....	13
4 STAVBE, PORTALI IN VRATA KOROŠKE CESTE	15
4.1 Koroška cesta 1.....	15
4.2 Koroška cesta 2.....	15
4.3 Koroška cesta 3.....	17
4.4 Koroška cesta 4.....	18
4.5 Koroška cesta 5.....	18
4.6 Koroška cesta 6.....	19
4.7 Koroška cesta 7.....	20
4.8 Koroška cesta 8.....	21
4.9 Koroška cesta 9.....	22
4.10 Koroška cesta 10.....	22
4.11 Koroška cesta 11.....	23
4.12 Koroška cesta 12.....	25
4.13 Koroška cesta 13.....	26
4.14 Koroška cesta 14.....	27
4.15 Koroška cesta 15.....	28

4.16 Koroška cesta 16.....	28
4.17 Koroška cesta 17.....	29
4.18 Koroška cesta 18.....	30
4.19 Koroška cesta 19.....	30
4.20 Koroška cesta 20.....	31
4.21 Koroška cesta 21.....	32
4.22 Koroška cesta 22.....	34
4.23 Koroška cesta 24.....	35
4.24 Koroška cesta 26.....	35
5 PREDLOG OBNOVE VRAT KOROŠKE CESTE	36
5.1 Identifikacija in dokumentiranje	37
5.2 Preiskava materiala	38
5.3 Čiščenje.....	38
5.4 Utrjevanje	38
5.5 Dopolnjevanje manjkajočih oz. uničenih delov.....	39
5.6 Retuširanje oz. barvno izenačevanje lesnih zakrp oz. vstavkov	39
5.7 Površinska obdelava vratnih kril.....	39
6 ZAKLJUČEK.....	40
7 DRUŽBENA ODGOVORNOST.....	41
8 VIRI IN LITERATURA	42

Kazalo fotografij:

Slika 1: Koroška cesta in njeno stanje (lasten vir)	6
Slika 2: Primer vandalizma na Koroški cesti (lasten vir)	7
Slika 3: Stara podoba Koroške ceste (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)	9
Slika 4: Gost promet na Koroški cesti (vir: Večer, 27.06.2017)	11
Slika 5: Primer vrat z rezljanimi elementi (lasten vir)	12
Slika 6: Propadanje kamnitega oddrsalnika (lasten vir)	14
Slika 7: Vrata na Koroški cesti 1 (lasten vir)	15
Slika 8: Koroška cesta 2 nekoč in danes (lasten vir)	16
Slika 9: Lep primer vključevanja starega v novo (lasten vir)	16
Slika 10: Neprimerna rešitev fasade na Koroški cesti 3 (lasten vir)	17
Slika 11: Vrata na Koroški cesti 5 (lasten vir)	18
Slika 12: Koroška cesta 5 z mizarsko izdelano fasado (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)	19
Slika 13: Vrata na Koroški cesti 6 (lasten vir)	20
Slika 14: Vrata na Koroški cesti 7 (lasten vir)	20
Slika 15: Koroška cesta 7 v 50. letih 20. stol. (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)	21
Slika 16: Vrata na Koroški cesti 9 (lasten vir)	22
Slika 17: Vrata na Koroški cesti 10 (lasten vir)	23
Slika 18: Koroška cesta 11 v 60. letih 20. stol (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)	24
Slika 19: Vrata na Koroški cesti 11 (lasten vir)	24
Slika 20: Vrata na Koroški cesti 12 (lasten vir)	25
Slika 21: Vrata na Koroški cesti 13 (lasten vir)	26
Slika 22: Nekdanja podoba Koroške ceste 13 (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)	27
Slika 23: Okrogli portal Koroške ceste 14 v preteklosti (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)	27
Slika 24: Vrata na Koroški cesti 15 (lasten vir)	28
Slika 25: Vrata na Koroški cesti 16 (lasten vir)	29
Slika 26: Vrata na Koroški cesti 17 (lasten vir)	29
Slika 27: Dvoriščni portal na Koroški c. 18 (lasten vir)	30
Slika 28: Mogočen portal na Koroški c. 19 (lasten vir)	31
Slika 29: Vrata na Koroški cesti 20 (lasten vir)	32
Slika 30: Koroška cesta 21 danes (lasten vir)	33
Slika 31: Vrata na Koroški cesti 21 (lasten vir)	33
Slika 32: Vrata na Koroški cesti 22 (lasten vir)	34
Slika 33: Koroška cesta 24 v preteklosti (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)	35
Slika 34: Koroška cesta 26 danes (lasten vir)	36
Slika 35: Živahen utrip na Koroški cesti v času prometne zapore (vir: Maribor24.si 6.07.2015)	40

1 UVOD

V osnovnošolskih letih sem imel priložnost, takrat še od daleč, opazovati obnovo starih, rezljanih vrat, ki danes krasijo stavbo št. 13 na Slovenski ulici v Mariboru. Vedno, kadar vidim stara vrata tako pri nas kot v tujini, nanje gledam z drugačnimi očmi. V njih vidim, v kaj se lahko spremenijo, če si mojster vzame čas in ima spoštljivi odnos do starin ter seveda potrebno znanje. V veselje mi je, ko vidim lepo obnovljena vrata, ki imajo svojo zgodovino. Težko mi je, da že vrsto let hodim po Koroški cesti in opazujem, kako celotna ulica z njenimi vrati vred propada. Veseli me, ko opazim, da se stara vrata vkomponirajo v moderen ambient in vsaj tam živijo naprej, kakor se je to zgodilo v Gostilni Maribor. Ko sem se odločal katera vrata bi izbral v svoji raziskovalni nalogi, sem v Mariboru opazil veliko lepših in bogatejših vrat, a sem se na koncu odločil za vrata na Koroški cesti. Izbral sem predel Koroške ceste, ki je bil znotraj mestnega obzidja in bo verjetno najprej deležen prenove - saj si jo tudi najbolj zasluži.

1.1 Problem obnove in oživitvev Koroške ceste

Stavbe in celotna ulica ima status nepremične kulturne dediščine. S težavami, ki nastanejo pri obnovah, se srečujejo vsa stara mestna jedra, rešujejo pa se ena bolj, a druga manj uspešno. Obnove so zapletene zaradi več dejavnikov, kot npr.: razdrobljeno lastništvo (več lastnikov v stavbi), težke gospodarske razmere, ki ne omogočajo vlaganja sredstev v obnovo, nepripravljenost nekaterih lastnikov oz. solastnikov na sodelovanje, neprijavljanje na razpise, ki obstajajo, včasih, po izjavah lastnikov, prepočasni postopki pridobivanja mnenj, smernic, soglasij, denacionalizacija, itd.. Vse obnove tako starih objektov, v katera se doslej ni dosti vlagalo, zahtevajo precejšnja sredstva. Finančno breme je na strani lastnikov in solastnikov, pri čemer pa pogosto pride do razkoraka med potrebami ali željami lastnikov in njihovimi razpoložljivimi sredstvi. Tako na primer že sam Zakon o varstvu kulture dediščine (ZVKD Ur. l. RS. 16/28, 123/2008...) z določbami glede finančne participacije države in lokalnih skupnosti ne stimulira lastnikov za ohranjanje kulturne dediščine. Zasledil sem, da je v tujini praksa, da v kolikor lastniki ne obnovijo fasad, to naredi občina na lastne stroške, pri čemer se vpiše na nepremičnino. Ljubljanska občina, že vrsto let v okviru projekta »Ljubljana moje mesto« sofinancira obnovo spomeniško zaščitenih objektov. Financira se z nepovratnimi sredstvi v višini od 25-50 %. S tem programom je bil obnovljen večji del stare Ljubljane. Kaj podobnega v Mariboru še žal ni, čeprav obstajajo razpisi iz EU sredstev, kakor tudi občinski in državni razpisi, a večjega odziva oziroma prijav lastnikov na to žal ni. Zasledil sem, da se cene meščanskih stanovanj v starih mestnih središčih vsako leto dvigujejo. V Mariboru so se v zadnjih 5 letih dvignile v povprečju za 45 %, kakšno je pa zanimanje za nakup nepremičnin na Koroški cesti, pa mi ni znano. Gre namreč za večinoma dotrajane objekte na prometno obremenjeni lokaciji, ki so spomeniško zaščiteni. Čeprav gre pri Koroški cesti za primer

Slika 1: Koroška cesta in njeno stanje (lasten vir)

ohranjene srednjeveške parcelacije v starem mestnem jedru in za zgradbe z visoko spomeniško vrednostjo, so le te zelo slabo vzdrževane. Tudi sama komunalna opremljenost stanovanj, ki so lastniška ali najemniška, je na zelo nizki ravni, s tem pa tudi bivalni pogoji.

Mesta se spreminjajo iz dneva v dan in so živi organizem. Spremembe so posledica tehnološkega napredka, povečanja prebivalstva, razvoja telekomunikacij, prometnih, komunalnih, vodovodnih infrastruktur ter samega življenjskega sloga prebivalcev. Če pogledamo Koroško cesto, ljudje živijo v starih stavbah, ki niso energetske varčne, s starimi okni, strehami... Poleg tega mimo njihovih oken poteka ena glavnih prometnih žil z dnevnim prometom več kot 15.000 vozil, ki poleg hrupa še močno onesnažujejo zrak. Po pogovorih z domačini in obrtniki s Koroške ceste pa promet še ni glavni krivec za slabe življenjske pogoje. Večino mojih sogovornikov najbolj moti nočni nemir, ki je najmočnejši ob torkih, petkih in sobotah, saj je Koroška cesta povezava med lokali, kamor zahajajo mladi (Glavni trg, Poštna ulica do Vodnikovega trga). Poleg hrupa je v jutranjih urah tudi več vandalizma, skoraj ni pritličnega lokala, ki ne bi že imel kdaj razbitih izloženih oken, razmetanih smeti, uničenih avtobusnih postajališč, z grafiti popisanih fasad, uriniranja po fasadah itd. Nekateri stanovalci so mnenja, da občinski odlog o odpiralnem času lokalov prispeva k temu.

Slika 2: Primer vandalizma na Koroški cesti (lasten vir)

Neuspešen je bil njihov trud na občinskih upravah, da bi dosegli kompromis. Tako so mnenja, da na primer odprtje pekarnice čez vso noč, samo še potencira nočni nemir, saj se tam ponoči zbira veliko pijanih, drogiranih in nasilja željnih ponočnjakov, ki so prišli tja lačni iz bližnjih klubov. Seveda menim, da pekarna ne mora nositi vso odgovornost za nočni nemir na Koroški cesti. To bi se namreč moralo reševati na več nivojih (od same vzgoje, odnosa do tuje lastnine, primerne delovnega časa, posredovanja policije, komunalnih služb, itd.). Tudi

glede samega predvidenega zaprtja Koroške ceste za promet, sem slišal različna mnenja. Prepričan sem bil, da bi zaprtje prometa skozi najstarejšo ulico v mestu pomenilo njeno oživitvev. Ko sem iskal gradivo za to nalogo sem naletel na zapis, star več kot 80 let, kjer je umetnostni zgodovinar in konzervator France Stele zapisal: »da mora zmagati načelo, da je staro mestno jedro treba prometno čim bolj razbremeniti« (glej: Problem varstva spomenikov v Slovenskih mestih, Kronika Slovenskih mest, Lj. 1936, št. 1, letnik III, str. 36-37). Reševanje prometne ureditve se tako vleče že vrsto let. Kljub številnim načrtom, je stanje še vedno takšno, kot je bilo, oz. celo slabše. Maribor obišče veliko turistov (okoli pol milijona nočitev). Bo Maribor poleg najstarejše trte in vsega ostalega zanimivega postal oz. ostal mesto, kjer bodo turisti »občudovali« promet, ki poteka skozi najstarejšo ulico mesta, ki propada? Obiskal sem že kar nekaj starih mestnih jeder, tako v Sloveniji kakor tudi v tujini, in videl urejene fasade, obnovljena vrata in okna, polne ulice turistov itd., a vsa pa so bila zaprta za promet.

Zavedam se, da mi je kot turistu, ki je na ogledu znamenitosti v veselje, da se mi ni potrebno izogibati avtomobilom; da lahko v miru in dobrem zraku posedim pred lokali, opazujem mestne znamenitosti, utrip mesta, v malih trgovinah kupujem spominke itd. Kot stanovalcu takšnega predela pa ne vem kako bi mi bilo. Imam znanje, ki živijo v stari Ljubljani in so

mnenja, da se je Ljubljana res razvila v turistom prijazno mesto, pa zato toliko manj samim prebivalcem. Vedno več se jih zaradi tega izseljuje, stanovanja pa so preurejena v sobe za študente ali turiste. Prepričan sem, da bi stara mestna jedra, kakor tudi Koroška cesta zaživeli, če bi v njih poleg turistov živeli tudi domačini, ki bi tam bivali ali delali, opravljali nakupe, se zabavali, saj bi le tako znali ceniti okolje v katerem so. S tem bi ga najbolje zaščitili, ker bi mu vdahnili življenje.

S krajšim uvodom sem želel poudariti, pomen zgornjih navedb brez katerih je neuspešna obnova fasad in vrat, portalov, ki so predmet moje raziskovalne naloge.

1.2 Cilji

Namen naloge je, da prispeva k zavedanju o pomenu vrat kot sestavnega elementa stavb kulturne dediščine. Pri tej nalogi bom skušal raziskati in zbrati obstoječo gradivo o vratih na Koroški cesti. Te bom dokumentiral in podal predloge za njihovo obnovo in ohranitev, saj so tega vedno bolj potrebne. Poiskal bi rad razloge za trenutno stanje in podal predloge za rešitev. Zavedam se, da je naloga, ki sem si jo zadal težka, saj jo brezuspešno rešujejo že vrsto let. Če pa se bo kateri od stanovalcev odločil za obnovo zaradi nastale raziskovalne naloge, bo moje delo poplačano.

1.3 Metodologija

Vodilo, oz. vzorec, pri izdelavi naloge mi je bil Katalog Etnološkega muzeja Ljubljana z naslovom *Vrata*, ki je izšel ob razstavi leta 2013, katero sem z očetom tudi obiskal. Glede stavbnega razvoja, Koroške ceste mi je služila morfologija ZVKD Maribora, avtorja Jožeta Curka..., ki mi jo je zaupala umetnostna zgodovinarica Alenka Zupan.

Pri nalogi mi je bila v veliko pomoč knjiga Pokrajinskega arhiva Maribor z naslovom *Maribor mesto, hiše, ljudje* ter knjiga *Mariborska dvorišča* avtorice etnologinje Jerneje Ferlež. To mi je bila osnova, žal pa v vsem naštetem nisem našel teme, katero sem izbral, to je starih vrat. Iskanje po spletu mi ni bilo v večjo korist razen člankov, ki so opisovali prometno stanje na Koroški cesti. Obiskal sem zbiratelja in galerista g. Primoža Premzla, pri katerem sem upal na stare razglednice iz katerih bi bila razvidna vrata. Pojasnil mi je, da je to zelo težko, kljub sicer zelo obširni zbirki, saj so razglednice posameznih stavb izjemno redke.

Večkrat sem prehodil ulico in s fotoaparatom dokumentiral stavbe, vrata in portale ter napravil zapiske o videnem. Govoril sem z domačini in obrtniki (frizer, tapetnik, lastnik antikvariata, krojačem...) in gasilci. Stanovalka s Koroške ceste Karmen Teržan Kopecky mi je prijazno osvetlila probleme, s katerimi se soočajo in njihov trud za reševanje le teh. Naj omenim, da sem bil presenečen, da o temi, ki jo raziskujem nisem našel ničesar, razen nekaj omemb portalov, a podatkov o vratih ne. Ravno to pa mi je dalo še večji izziv za mojo raziskovalno nalogo, pri kateri sem poleg vsega ugotovil, da internet ni vseved, tako da sem se moral spoprijeti z različnimi viri, kot so: pisni, slikovni, ustni in terenskimi ogledi.

Pri svoji nalogi nisem opisoval dvorišč, ki se skrivajo za vrati, saj so že lepo opisana v knjigi *Mariborska dvorišča* ter navajal lastnikov zgradb, saj je tudi to podrobno popisano v knjigi *Maribor: mesto, hiše, ljudje*.

1.4 Hipoteze

- Večina vrat so potrebna temeljite obnove.
- Pomankanje volje in finančnih sredstev za obnovo in ohranjanje.
- Domnevam, da je gradiva o temi dovolj in je že zbrano.
- Problem pri določanju drevesne vrste vratnih okvirjev zaradi premazov.
- Promet krivec za današnje stanje Koroške ulice.
- Vrata so večina v originalnem stanju.
- Težavnost obnove zaradi razdrobljenega lastništva in denacionalizacijskih postopkov.
- Občina pomaga pri obnovi stavb.

2 ZGODOVINSKI IN URBANISTIČNI ORIS KOROŠKE CESTE

Avstrijski zgodovinar R. Puff je Koroško cesto že l. 1847 opisal kot »najširšo in najbolj prijazno«, (glej: Rudolf Gustaf Puff, Maribor, njegova okolica, prebivalci in zgodovina, Založba Obzorja, 1999, ponatis izvirnika iz l. 1847, str. 30).

Ulica poteka v smeri glavne tranzitne poti vzhod/zahod. Na zahodni strani, kjer so bila nekdanja Koroška vrata, je ozka in se nato lijakasto širi proti Glavnemu trgu. Na severni strani ima neprekinjen stavbni niz, medtem ko se z juga nanjo pravokotno priključujejo Splavarski, Žički in Minoritski prehod, kot vezne ulice med Lentom in uličnim trgom, kar je Koroška cesta po svoji prvotni funkciji tudi bila.

Slika 3: Stara podoba Koroške ceste (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)

Koroška ulica je najstarejša ohranjena ulica, njena severna pozidava izvira iz prve polovice 12. stoletja, vendar, po vsej verjetnosti, to niso bile hiše iz trajnega materiala, temveč lesene stavbe. Enako velja za njeno južno pozidavo, ki je za pol stoletje mlajša. Šele detajlna analiza stavbne strukture s sondami bo dala odgovor, če so v tem času postavili tudi kakšno hišo iz kamna. Ulica je v svojem tlorisu ohranila vse svoje prvotne značilnosti uličnega trga, obenem pa tudi večji del prvotne srednjeveške parcelacije, saj je bilo v kasnejših obdobjih sorazmerno malo stavbnih parcel združenih z namenom, da bi postavili večje stavbe, oziroma stare stavbe prezidali in enotno fasadirali.

Ulični gaberit je dokaj enoten, stavbe so pretežno enonadstropne, le v njenem severnem poteku zazidave je nekaj dvonadstropnih stavb. V času baroka je bila barokizacija meščanskih hiš na ulici zelo živahna. Vendar so požari v letih 1795, 1797 in 1809 sprožili močno klasicistično obnovo, tako da v ulici še sedaj vlada klasicistični slog. V času med 1860 in I. svetovno vojno je Maribor vključno s Koroško cesto doživel veliko gradbeno dejavnost. Uveljavila se je historistična arhitektura, kar se odraža na stavbah, kakor tudi na njenih vhodnih vratih. Fasade so pretežno iz 19. stoletja, osnova pa je starejša. Že ob koncu 18. stoletja, z razvojem obrti in trgovine, so se stavbe pričele ločevati na stanovanjski in poslovni prostor. Ta zasnova je na Koroški cesti vidna še danes. To pomeni, da so v pritličju razne trgovine, obrtne delavnice, lokali, nadstropja stavb pa so namenjena bivalnim prostorom. V nadstropjih so prvotno živeli lastniki poslovnih prostorov, danes pa so stanovanja lastniška oz. najemniška. Delitev stavbe na poslovni in bivalni del, je pomenila, da so s povečanjem izložbenih oken, kar sega v drugo polovico 19. stoletja, okrepilo se je še po II. svetovni vojni, bile uničene mnoge kvalitetne hiše in njihove fasade (glej: Jože Curk, Urbano-gradbena in komunalna zgodovina Maribora, ČZN 31, 1983, 148, 154).

V prvi polovici 19. stoletja je Maribor kazal še nizko stopnjo gradbenega razvoja, ki ni sledil novim arhitekturnim tokovom. Razlog naj bi bil v tem, da Maribor v tistem času ni bil sedež pomembnejšega upravnega središča, da je bil brez sedeža fevdalne dinastije ali cerkvene institucije. Mesto doživi gradbeni razvoj po zaslugi obrtnega ali trgovskega meščanstva, to pa je dolgo ohranilo poljedelski značaj Maribora. (glej: Franjo Baš, Kulture v Mariboru v začetku 19. stoletja. Mariborski koledar, Maribor 1932, 56-57)

Sredi 19. stoletja je Maribor dobil železniško povezavo, kar je povzročilo razvoj trgovine in obrti, pri čemer so ene obrti pričele propadati, druge, ki so imele že bolj industrijski značaj, pa se razvijati. Maribor je počasi prehajal iz sejemskega v pravo mesto. Vse to se je odražalo tudi na Koroški cesti. Do srede 19. stoletja je bila Koroška cesta glavna trgovska in obrtniška ulica z lokali ter promenada mesta. Počasi pa je izgubljala svoj značaj - predvsem na račun razvoja Partizanske ceste, ki se je hitro razvijala zaradi bližine železniškega kolodvora. Malo pred začetkom 2. sv. vojne je v statističnem pregledu dejavnosti po adresarju (glej: Trgovina, obrt, industrija v Mariboru 1938, 10-38) vidno, da so glavno vlogo prevzele Partizanska in Gosposka ulica. Tako je na primer v tistem času bilo na Koroški cesti 10 trgovin, 5 obrtnih delavnic, 1 gostilna, na Gosposki ulici pa 50 trgovin, 26 obrtnih delavnic, 6 gostiln, na Partizanski cesti pa celo 65 trgovin, 40 obrtnih delavnic in 7 gostiln (glej: J. Ferlež, Mariborska dvorišča: Etnološki oris, Maribor 2001)

Tako kot je nekdaj železniška postaja pomenila počasno zamiranje Koroške ceste, pa danes to vlogo, poleg ostalih razlogov, prevzemajo velika nakupovalna središča, ki so po mojem mnenju postavljena preblizu mestnih jeder. Tako lahko opazimo, da niti Gosposka ulica niti Koroška več nimata pravega življenja. Lokali so prazni ali pa hitro menjavajo dejavnosti, saj le s težavo konkurirajo večjim nakupovalnim središčem, ki vsekakor imajo svoje prednosti,

žal pa tudi negativne vplive na mestno jedro (vso »življenje« je npr. v Europarku). Za Koroško cesto velja varstveni režim 1. stopnje kar pomeni, da se varujejo spomeniške lastnosti in celotno območje v neokrnjenosti in izvirnosti.

Po Morfološki analizi Zavoda za spomeniško varstvo po kateri povzemam opis stavb, je bilo rečeno, da: »kljub številnim poskusom, da bi po tej cesti zmanjšali tranzitni in tudi mestni promet, je cesta še vedno ena najpomembnejših cestnih povezav v smeri vzhod-zahod. Zaradi močnega motornega prometa, ki pešca v celoti veže na ozke pločnike, je njena spomeniška pričevalnost močno okrnjena. Zaradi tega bi bilo treba v bodoče strmeti za popolno odstranitev motornega prometa z izjemo dostave in dati ambientu zopet njegov tržni značaj. Zaradi izredno stare gradbene kontinuitete je pri vseh posegih v stavbe treba paziti na najbolj neznatne priče najstarejših gradbenih obdobji. Program uporabe ulice (v pritličjih manjše trgovine, v nadstropjih pa stanovanja) je prav gotovo v skladu z značajem ambienta.« (glej: Jože Curk,...Morfološka analiza. bl)

Slika 4: Gost promet na Koroški cesti (vir: Večer, 27.06.2017)
27.06.2017)

Zgoraj naveden opis Koroške ceste, je izpred najmanj tridesetih let, žal pa je opazno, da se stvari niso spremenile. V časniku Večer sem zasledil, da ima občina več načrtov s prenovo ceste med Glavnim trgom in osrednjo tržnico. Ob pešcih, kolesarjih in javnemu potniškemu prometu bo vožnja z avtomobili dovoljena taksijem, stanovalcem in dostavi, ter omejena na 30 km/h. (glej: Sagaj Mitja, Mariborska Koroška cesta vrelišče problemov, Večer,

3 VRATA IN PORTALI

3.1 Splošni opis vrat in njihovih sestavnih delov

Da vrata poleg svoje dekorativne opravljajo svojo osnovno funkcijo, to je: zapiranje, zaklepanje in toplotno izolativnost, morajo imeti osnovne sestavne dele, kot so: vratno krilo, podboj in vratno okovje.

Vratno krilo: po številu vratnih kril, vrata delimo na enokrila in dvokrila. Krila vhodnih vrat se po izgledu in izdelavi lahko zelo razlikujejo, v osnovi jih lahko delimo v tri skupine: deščene, okvirne, ravne ali gladke. Okvirna konstrukcija je bila najpogostejša in postaja ponovno aktualna. Okvir je po navadi sestavljen iz dveh pokončnikov in najmanj dveh prečnikov. Prvi višjih ali širših vratih je lahko pokončnikov in prečnikov več. Med okvirje so vstavljena polnila, ki so lahko različno oblikovana. Vezi, ki povezujejo pokončnike in prečnike med seboj, so največkrat čepne.

Vratno okovje: Zaradi teže vratnih kril je bilo potrebno močno kovano okovje. Posebej pri težjih vratih so bila tudi po tri nasadila, ki so se nasadila na tečaje, ki so vstavljeni v kamnit okvir ali pa zmontirana v lesen podboj. Ti kovaški izdelki so imeli poleg nosilne funkcije tudi estetsko vlogo in so vratom dajale še večjo ceno in lepoto. Okovju poleg nasadil prištevamo še vratne kljuke, ščite, zapirala, ključavnice, itd. Okovje je zaradi vpliva časa, vremena, okolja že bilo navadno večkrat zaščiteno s številnimi barvnimi nanosi tako, da je izgubilo svoj prvotni izgled ali pa sploh ni več ohranjeno in so ga zamenjali z novejšimi nadomestnimi deli brez vsake estetske vrednosti.

Po terenskem ogledu sem ugotovil, da so na Koroški cesti v uporabi le nekateri tipi vrat, zato se preostalim vrstam vrat v tej nalogi nisem posvečal. Vrste vrat, ki jih lahko vidimo na Koroški cesti so:

- *Dvokrilna* vrata so krasila vhode ali dvorišča premožnejših družin, bila so velika s poudarjenim okvirjem in okovjem. Prvotno so bila napravljena iz širokih desk, povezanih z utori na pero in so imela polno vratno krilo. Ker pa so bila težka za odpiranje se je s časoma razvila nova tehnika izdelave: vratom je dajala trdnost okvirna konstrukcija v katero so bile sprva vstavljene gladke, kasneje pa vse bolj bogato okrašene kasete oz. vložki. Te kasete so bile dekorativni element vrat poleg osrednje letve (pripir, zaporna letev), ki je lahko imela obliko pilastra z bazo in kapiteli, bila še dodatno okrašena s kanalirami ali pa imela rezbarjeno motiviko luskastih, cikcakastih, pleteninastih, svedrastih ali diamantnih nizov. Vsa vrata, ki sem jih opisoval so dvokrilna, večinoma so zapirala dvorišča, razen na hišnih št. 1, 5, 7, 11, 13 in 21, ki spadajo med dvokrilna vhodna vrata.

- *Vrata s svetlobo* se pričnejo pojavljati od druge polovice 19. stoletja, najbolj pa so se uveljavila med obema vojnoma, najprej v mestih, kasneje na podeželjih. Gre za tip vrat pri katerih je v okvir namesto polnila vstavljeno steklo. To je bilo seveda povezano z razvojem steklarstva. Večkrat se je zgodilo, da so zgornja lesena polnila starih vrat menjali s steklenimi ter jih dodatno zaščitili, kakor tudi okrasili s kovaško izdelano mrežo. Steklarne v bližini Maribora so bile na Pohorju (pod Arehom), v Josipdolu, pod Klopnim vrhom...Steklo je bilo plosko in v začetku ročno valjano. Kasneje so ga krasili z jedkanjem, s historičnimi ornamentami, figurami oz. na začetku 20. stol. tudi s secesističnimi cvetličnimi motivi. Jedkana stekla so se pojavljala predvsem v vhodih hišnih vratih, mest in trgov. Krasila so vratna polnila ali pa so bila v nadsvetlobi in v nadportalnih lunetah. Poleg jedkanih stekel, ki so jih uvažali tudi iz Češke, Avstrije, Nemčije, so se uveljavila tudi stekla prevlečena z eno ali več barv. Takšna vrata lahko srečamo na Koroški cesti: 1, 5, 7, 11 in 13.

Slika 5: Primer vrat z rezljanimi elementi (lasten vir)

- *Rezljana (rezbarjena)* vrata so v 19. stol. počasi pričela menjavati funkcionalno oblikovana vrata. Seveda je bilo to vse odvisno od finančnih zmoglosti lastnikov. Razvila so se v osrednji Sloveniji, Gorenjski in Štajerskem oz. tam, kjer je bilo razvito rezbarstvo. V vseh teh pokrajinah so bile močne rezbarske delavnice, ki so izdelovale opremo za Cerkve (zlate in ostale oltarje, itd.). Vplivi teh delavnic so se počasi pričeli odražati tudi na vratnih

krilih. Sama vrata so izdelovali domači mizarji in rezbarji, ki so z delavnicami sodelovali tudi z mojstri iz Gradca, preko katerih so prišli do takrat modernih vzorov. Tako so se motivi cerkvene opreme kazali v samih detajlih vratnih kril. Vrata imajo profilirano oblikovane okvirje in polnila, poudarjeno zaporno letev v obliki pilastra z rezljanim ali kaneliranim trupom, z bazo in s kapitelom ter kažejo prvine poznobaročnih in historičnih stilov. Vratna polnila so bila okrašena s preprostimi geometrijskimi liki in cvetličnimi motivi ali pa so rebrasto, zrnasto, mrežasto, diamantno rezljana. Plastični okras še dopolnjujejo volute, tempeljski, zobčasti..., motivi. V drugi polovici 19. stol. so bila zelo priljubljena vrata v staronemškem stilu (altdeutsch) z rezljanimi in struženimi deli. V celoti rezljanih vrat na preučevanem delu Koroške ceste več ni, najbolj bogata z rezljanimi elementi pa so na hišni št. 2. Rezbarjene dele na pilastrih in kapitelih vidimo tudi na Koroški cesti 5, 7, 12, 13, 15, 16, 17 in 22.

3.2 Splošni opis portalov in njihovih sestavnih delov

Portali so bili sestavni del vrat. Velikokrat so starejše izdelave kot vrata sama, večinoma so iz kamna, redkeje pa iz lesa. Zasnovani so bili tako, da so še dodatno poudarili vhodna vrata in s tem močno nakazovali na družbeni položaj družine, ki je bivala v hiši. Vrata obdana z likovno bogatim portalom so dobila reprezentativni pomen. Krasila so sprednjo fasado hiše, njihova lega v razmerju do drugih odprtih in do celotne fasade je bila natančno določena. Poznamo vhodne portale v stavbe in portale, ki so vodili na dvorišča - dvoriščni portali. Bili so različno oblikovani, na bogatejših hišah tudi bogato okrašeni. Razširjenost materiala za izdelovanje vratnih okvirjev je bila odvisna od naravnih nahajališč v neposredni bližini. Tako so v okolici Maribora, bili kamnolomi na območju Kalvarije, Piramide, Bresternice, Pekrske Gorce, kjer so kopali »živi kamen«, t.i. izraz za slabše sprejeti peščenjak, »trdi kamen« t.i. trdnejši peščenjak in »kozji ziz« tudi trdo sprijeti peščenjak. (glej: Ljudsko poimenovanje nekaterih kamnin in orodij za pridobivanje kamna na Štajerskem, Rajko Pavlovec, Geografski vestnik 71, 1999, str. 130).

Lesene podboje so sčasoma (konec 18. in začetek 19. stol.) zamenjali s kamnitimi. Nekateri od teh kamnitih okvirjev so bili preprosto oblikovani in so imeli predvsem konstrukcijsko vlogo. Ti okvirji so bili finančno dražji, zato so si jih lahko privoščili le premožnejši naročniki. Kamniti portal je bil vedno znak prestiža in so ga praviloma vgrajevali v hiše tam, kjer je bil najbolj viden. Vratni kamniti portal je imel poleg uporabne funkcije tudi oblikovni pomen. Sestavljen je bil iz dveh podpornih pokončnih stebrov-pokončnikov, prečnika-preklade (ravnega ali polkrožnega), ki ima lahko dodan sklepnik oz. agrafo, vratnega praga (lahko dvostranski, enostranski oziroma poravnan), venčnega napušča nad prečnikom in ščitnega kamna – oddrsalnika, ki je služil, da je odrinil voz v sredino prehoda. Bil je temeljni kamen portala ali pa posebej oblikovan kamen, prislonjen na temeljni kamen.

V srednjem veku so imele vratne odprtine prirezan okvir zgoraj šilasto zaključen oz. v obliki »oslovskega hrbta«, v spodnjem delu pa je bilo »ajdovo zrno« nekakšen trikotnik. Portali vhodnih hišnih vrat in dvoriščni portali so lahko bili reliefno okrašeni na podbojih, na prekladah, lokih, sklepnikih, nadločnih poljih in nadportalnih policah. Krasili so jih tudi s figuralnimi (moške, ženske glave), nabožnimi (križani, moštranca, IHS, Marijin kronogram, angelske glave), rastlinskimi, geometrijskimi reliefi (rozetami, girlandami, luskami, kvadrati...), z začetnicami gospodarjevega imena in primka, s letnicami izdelave, s poklicnimi znaki, s simboli zaščite...

Že sam kamniti portal je predstavljal dokajšnji finančni strošek, krasitev pa še dodatnega, zato verjetno okrašene portale najdemo tam, ker je bilo gospodarstvo že razvito. Kljub temu, da je bila Koroška cesta v tistih časih glavna ulica, z močno razvito trgovino in obrtjo, pa žal nisem opazil izstopajočih kamnitih portalov, razen portalov na hišni št. 2 in 12 ostali so ali uničeni ali pa zakriti za debelo plastjo ometa oz. barve.

Poleg kamnitih portalov so izdelovali tudi portale iz malte oz. »štuka«. Ti so se pojavili šele okoli sredine 19. stoletja kot posnetek kamnitih portalov. Takšne portale vidimo na Koroški cesti: 6, 7, 13, 21 in 26.

Do 17. stoletja so bili portali vzdani v odprtino ravno z zidom ali ometom, kasneje pa so postali ločen stavbni element, saj je iz zidu izstopal ter bil poleg kamnoseškega okrasja v celotni podobi fasade še bolj poudarjen. Kamniti izstopajoči so portali na hišni št. 12, 14 in 17, na št. 7 in 21 pa so izstopajoči narejeni iz štuka. Portale so ročno izdelovali kamnoseški mojstri iz okolice.

Tehnike obdelave so bile : **odbijanje** - s katerim so dobili željeno obliko, **špičenje** - s čimer so dosegli hrapavost površine kamna oz. ustvarili reliefni videz, **štokanje** - s katerim se dobi s pomočjo nazobčanega kladiva grobo hrapavi videz površine, **brazdanje** - s čimer se po površini z dletom zarezujejo medsebojno vzporedne zareze (brazde ali zareze, pasice), ki so različno globoke in razmaknjene, široke do 2 cm in navadno okvirjajo štokani del.

Kakor les je tudi kamen podvržen propadanju. Poleg same obstojnosti kamna je propadanje odvisno od njegove sestave oz. lastnosti. Na obstojnost kamna vplivajo tudi onesnaženost zraka, atmosferilije, vlaga, soli in številni drugi dejavniki (neustrezno vzdrževanje, premazi, ki so kamen zaprli itd). Pri obnovi kamnitih portalov, ki so sestavni del vrat, bi bilo potrebno portale odkriti, oz. odstraniti vse naknadne premaze, zamenjati dele, ki so tako poškodovani, da sanacija več ni možna, pri čemer bi morali biti nadomeščeni deli s kamnom enakih lastnosti, če bi bilo možno iz istega nahajališča. Portali bi morali biti zaščiteni pred atmosferskimi vplivi. (glej: Sabina Kramar in Breda Mirtič, Naravni kamen, Skupnost muzejev Slovenije)

Slika 6: Propadanje kamnitega oddrsalnika (lasten vir)

4 STAVBE, PORTALI IN VRATA KOROŠKE CESTE

4.1 Koroška cesta 1

Dvonadstropna osemosna stavba je sestavni del (bivšega) jezuitskega kolegija, streha je dvokapna in na zahodni strani čopasta, fasada je plitvo členjena z dvoosnim osrednjim rizalitom, vogalnimi lizenami in podstrešnim zidcem. Stavba je ena najpomembnejših baročnih stavb v Mariboru. Čeprav ima hišno številko na koroški cesti spada bolj v vizualno podobo Glavnega trga. V nadstropju so okna okrašena s polkrožno zaključenimi in profiliranimi čeli, v zadnjem nadstropju pa se zaključujejo ravno in imajo poudarjene profilirane okenske police.

Portal zaseda tretjo in četrto os, je ločni, pravokotno zaključen in narejen iz kamna. Ima bazo, ojačan spodnji del. Pred nekaj leti še ni bil prebarvan, sedaj pa kamen prekriva plast bele barve, zaradi katere ni vidna obdelava kamna (štokanje, pasice,...).

Slika 7: Vrata na Koroški cesti 1 (lasten vir)

stavbo v uporabi vojska, ki je povzročila nemalo škode. Po prvi vojni je v stavbi bila trgovina z mešanim blagom, kakor tudi sedež mariborske podružnice časopisa Slovenec. Prostore so zasedale še elektromehanična delavnica, fotografski atelje, čevljarska delavnica in lokala, ki sta danes zaprta. V nadstropju pa se še nahaja nadškofiski arhiv in stanovanja.

Vrata so vhodna, dvokrilna s svetlobo, narejena iz macesnovega lesa in so neposredno vstavljena v portalni okvir. Prečnika delita vratni krili na dva neenakomerna polja. Spodnje polje vratnega krila ima izstopajoč okvir, v katerega je vstavljeno diamantno oblikovano polnilo. Osrednji del vratnega krila ima dodatni pokončnik in tako deli vratno krilo na dve polji, v kateri sta vstavljeni stekli brez zaščitne mreže. Profili, ki okvirjajo stekla so različni, na desni strani so profilirani, na levi pa povsem enostavni. Pogled od blizu pa pokaže tudi, da so bile menjane krovne letve baze, deli pod njo ter osrednja zaporna letev. Fotografije iz arhiva dokazujejo, da vrata v originalu niso imela steklenih polnil, temveč lesena.

Zgradba je bila nekoč sestavni del jezuitskega kompleksa, ki je nastal v sredini 18. stoletja. V njej je bila gimnazija, ki jo je obiskoval jezikoslovec Fran Miklošič, na kar spominja plošča nad portalom. V času 1. sv. vojne je imela

4.2 Koroška cesta 2

Enonadstropna vogalna stavba ima proti Koroški cesti pet osi, proti glavnemu trgu pa štiri. Streha je zelo strma in visoka dvokapnica s čopom. Osrednja os je poudarjena s polkrožnim portalom v pravokotnem okvirju s profilirano preklado. Okvir se v prvem nadstropju nadaljuje z dvema lizenama, kjer ima okno dvojno širino. Po restavratorskih posegih je danes fasada členjena s parom lizen desno od portala in eno na levi strani. Okna imajo gladke obrobe in polkna. Vratnice portala so kvalitetne pozno-baročne. V svoji zasnovi je stavba še

srednjeveška, v sedanji obliki pa je nastala v 17. stoletju in bila nato v 19. stoletju nekoliko spremenjena. Kljub tem spremembam pa lepo kaže način stavbnega oblikovanja v 17. stoletju. Leta 1939 je bila skupaj s stavbo št. 4 obnovljena fasada, ki je po petinsedemdesetih letih dočkala obnovo.

Portal je kamnit (peščenec) in je polkrožno zaključen. V spodnjih delih so vidni motivi »ajdovega zrna«. Po obnovi je bil kamen odkrit ometa tako, da danes predstavlja enega lepših kamnitih portalov na Koroški cesti. Portal je poglobljen v steno, okvir mu dela polkrožno oblikovan »portal« napravljen iz ometa oz. štuka, ki se barvno loči od kamnitega portala kakor tudi same fasade. Portal je kvalitetno, poznogotsko kamnoseško delo.

Slika 8: Koroška cesta 2 nekoč in danes (lasten vir)

Vrata, so se našla na dvorišču pri prenovi stavbe ter bila restavrirana in so danes postavljena v notranjem prostoru Gostilne Maribor (slika 9). Ohranjena so bila le delno, tako da njihova namestitvev na prvotno mestno ni bila smotrna. Vseeno pa vrata v prostoru lepo opravljajo svojo dekorativno nalogo, pri čemer gre za lep primer »Nove vsebine v stari formi«, kakor je dejal pri obnovi sodelujoč arhitekt (Gregor Reichenberg). Glede na ostanke vrat, bi nemalo kdo vrata zavrgel, pri teh pa vidimo, kako jim lahko povrnemo življenje. Na mestu

starih so danes postavljena velika, dvokrilna, steklena in polkrožno oblikovana vrata, ki jih deli osrednja letev z nameščenimi ročaji. Žal so le delno ohranjena, razvidno pa je, da je šlo za izredno bogata dvokrilna in polkrožno zaključena vrata z rezbarskim okrasjem. Prečnika delita vratni krili na tri polja. V spodnjem je v polnilu paličasti motiv z izstopajočim okvirjem brez profila. Osrednjo polje je obrobljeno s profilirano letvijo ter dodatno okrašeno s rezbarsko izdelanim vencem, ki je ovalne oblike vanj, pa je vstavljen rastlinski ornament narejen iz kovine.

Slika 9: Lep primer vključevanja starega v novo (lasten vir)

Osrednje polje ima usločen zaključek nad njim, v prečniku pa je dodatna prav tako usločena profilirana letev. Ta usločenost daje vratom še dodaten estetski videz. Dekorirano še je s ploskovito profilirano letvijo, ki ima pleteninast vzorec, ki je potekala okoli celotnega osrednjega dela, ohranjena je žal le delno. Atika vrat je precej poškodovana, vidi pa se njena bogata izdelava. Oblikovana je tako, da posnema oltarno atiko s volutami ob straneh (na vsakem vratnem krilu polovica). Zgornji del vrat je bil še dodatno poudarjen in rezbarsko izdelan. Osrednje letve več ni, prav tako tudi okovja. So edina orehova in tako bogato izdelana, pa tudi primerno obnovljena vrata Koroške ceste, katerim ne grozi propad, saj bodo na tem mestu še dolgo vzbujale občudovanje.

Na mestu stavbe je že v 1. polovici 18. stol stala pivovarna. Lastnik stavbe je bil med drugim Mariborski župan Andrej Tappeiner, v sredini 19. stoletja pa je postal lastnik Franc Tscheligi, njegovi potomci pivovarji so imeli tam gostinski lokal in so znani kot začetniki pivovarstva v Mariboru. V njihovem času je bila stavba na Koroški cesti 2, posestno združena s sosednjo stavbo (št. 4), to pa je ostalo tudi danes po obnovi. V času Jugoslavije je bil lokal preimenovan v gostilno Koper, katera je bila pred leti zaprta, stavba pa je zato propadala. Sedanji lastnik in župan Maribora, Saša Arsenović, je leta 2013 pričel z obnovo, ki je po njegovih besedah trajala pet let, stroške, ki so pri njej nastali, pa je ocenil na »bistveno več, kot sem mislil« (glej: Maribor24.si, 27.04.2017: Maribor je bogatejši...) Zaradi vzorčne prenove, kakor tudi sodelovanja s Mariborskim Zavodom za spomeniško varstvo, ga je le ta predlagala za Steletovo priznanje (nagrada za življenjsko delo ter za izjemne dosežke na področju konservatorstva in restavratorstva, ki jo podeljuje Slovensko konzervatorsko društvo), katero je dobil leta 2017, »za obnovo kulturnih spomenikov in velik prispevek k revitalizaciji starega mestnega jedra Maribor«. Danes je v stavbi Gostilna Maribor in hotel.

4.3 Koroška cesta 3

Enonadstropna petosna stavba je bila prvotno zasnovana kot vogalna stavba z dvokapno streho s čopom na vzhodni strani. Ta svoj značaj je izgubila s prizidkom na banjastem oboku nad vstopom v Splavarski prehod. V nadstropju širše okno poudarja os, sicer pa je členjena s profiliranim mejnim in podstrešnim zidcem ter profiliranimi okenskimi policami. Izvira iz 17. stoletja in ima delno ohranjeno baročno fasado. Pritličje je bilo večkrat prezidano in ima tako v oseh stavbe postavljene odprtine, ki segajo do tal (izložbena okna, vhodi). V kateri osi je bil prvotno postavljen glavni portal, mi ni uspelo ugotoviti, saj ga več ni, po vsej verjetnosti pa je bil v tretji osi, pod trodelnim oknom. Tudi vrat ne morem opisati saj jih že desetletja ni.

Slika 10: Neprimerna rešitev fasade na Koroški cesti 3 (lasten vir)

Proti koncu 18. stol. je ravno v tej hiši prišlo do požara, ki je nato uničil še 34 hiš. V hiši je leta 1814 bival Đorđe Petrović Karadžorđe (Črni Peter) vodja prvega Srbskega upora in dedek zadnjega kralja kraljevine SHS, Aleksandera I. Karadžordževića. V stavbi so bili gostinski lokali, delavnice, v 20. letih 20. stol. je bila v njej Mala kavarna in gostilna Kolo, v njej je obratoval obrat za izdelavo žganih pijač, eteričnih olj in sadnih sokov, na dvorišču stavbe je bilo pokrito

kegljišče, svinjak, itd. Pred leti je bila v njej Mestna restavracija, danes je stavba v pritličju prazna in zakrita z opažem, ki skriva slabo stanje stavbe. Fasada stavbe je tako zakrita z reklamnimi panoji, ki ne rešujejo izgleda zapuščene stavbe, sami pa še dodatno kazijo videz celotne ulice.

4.4 Koroška cesta 4

Dvonadstropna dvoosna stavba v nizu ima levo os poudarjeno s plitvim rizalitom, ki je členjen z vodoravnimi fugami. Okna v tem delu stavbe so trodelna in imajo lesene rebraste naoknice in neorenesančne obrobe. Mejni in podstrešni zidec sta profilirana. V pritličju je bil vhod v trgovski lokal in velika izložba, ki je segala v dve osi. Stavba ima še srednjeveško zasnovo z vhodom v stranski osi in zaseda prvotno ozko parcelo. Starejše srednjeveške zasnove, so prekrile z številnimi prezidavami. Pravega portala več ni, tako kot tudi vrat ne. Nameščena so nova kovinska, ki pa ne motijo in opravljajo svojo funkcijo. Stavba je prezidana s sosednjo (Koroška c. 2), tako da je tudi v njej danes Hotel in Gostilna Maribor.

4.5 Koroška cesta 5

Enonadstropna šestosna stavba v nizu ima fasado členjeno s profiliranim mejnim in podstrešnim zidcem, ki je spušen in okrašen z reliefnimi polji iz keramike. Okenske obrobe so oglato profilirane in imajo prav tako profilirano polico in gredo. Kamniti enostaven pravokotni portal je v četrti osi. Levi del pritličja zavzemajo lesene izložbe iz 2. polovice 19. stoletja. Vhod oziroma izložba lokala na desni strani stavbe imata enostavne pokončne pravokotne kamnite okvirje. Vratnice glavnega vhoda so neobaročne. Sedanja oblika stavbe je

Slika 11: Vrata na Koroški cesti 5 (lasten vir)

iz sredine 19. stoletja. Značilna je lesena samostojna fasada trgovine, na levi strani fasade, ki je kvalitetno mizarsko delo. V pritličju so trgovine v nadstropju stanovanja.

Portal je kamnit, rahlo profiliran in ravno zaključen. Žal pa ne pride do izraza, saj je prekrit z barvo, ki ga niti ne loči od fasade.

Vrata so dvokrilna, neposredno vstavljena v okvir. Polji vratnih kril, sta ločeni z močno profiliranim in izstopajočim horizontalnim delom, pod katerim je v pravokotno profiliran okvir vstavljeno diamantno rezbarjeno polnilo. Pilastra sta kanelirana z bazo in kapitelom, nosita strešico v katero je vkomponirana kartuša. Med njima bogato profiliran okvir služi polnilu, ki je stekleno. Na vratih je več rezbarjenih delov (rastlinska motivika), in so ena bogatejših vrat Koroške ceste. Steklo je menjano, prav tako kovinska zaščita stekla, kakor tudi

okovje. Vrata so primer dobrega mizarskega dela iz konca 19. stol. in so napravljena po historističnih vzorih oz. so napravljena v staronemškem slogu (altdeutsch). Čeprav vrata

prekriva neprimerni površinski premaz (pokrivna barva), delujejo vzpodbudno za samo stavbo, ki kaže zapuščen videz.

Slika 12: Koroška cesta 5 z mizarsko izdelano fasado (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)

V stavbi je bilo skladišče za izdelke iz stekla, ob koncu 19. stol. pa tiskarna, ki je bila ob koncu 1. sv. vojne edina tiskarna v mestu (Izdajala je časnik Slovenski narod, kateremu je bil urednik pisatelj Josip Jurčič), kasneje pa je bila v nadstropjih knjigoveznica. Danes je v pritličju pekarna Drava in prostori kulturnih projektov (Centralna postaja), v nadstropju pa stanovanja.

4.6 Koroška cesta 6

Dvonadstropna troosna stavba v nizu ima secesijsko členjeno fasado z maltasto ornamentiko in s keramičnimi ploščicami, ki so pokrite z novim metličnim obrizgom. Vhod v stavbo je na desni osi, ki je z ornamentiko še posebej poudarjena. Stavba je v osnovi še srednjeveška, oziroma je nastala najkasneje v 16. stoletju vendar je bila kasneje prezidana, saj ji je že v prvi polovici 18. stol. grozila zrušitev. Leta 1902 je dobila sedanjo obliko fasade, ki predstavlja eno najbolj čistih in najkvalitetnejših secesijskih fasad v Mariboru. Stavba zaseda celotno srednjeveško parcelo in ima značilen vhod v stranski fasadi.

Portal je okvirni in ne izstopa iz ravnine fasade, nameščen v tretji osi in je polkrožno zaključen z izstopajočim sklepnikom. Izdelan je iz ometa (štuk) in ima posnete robove.

Vrata so dvokrilna, prečnika ju delita na dve polji. V polja so v spodnjem delu vstavljeni kaseti brez okrasja, v glavnini vrat pa je na kasetah plitek relief, ki ga krasijo trije vertikalni kanali. Osrednja letev se zaključuje ravno in ni dekorirana. Preklada vrat je ravna in dekorirana s poglobljenim paličastim ornamentom, nad njo pa je polkrožni zaključek, ki je bil verjetno zastekljen (nove letve). Vstavljena so neposredno na zidan okvir. Vrata so bila pred kratkim obnovljena, tako da opravljajo obe svoji funkciji. Starega okovja več ni, je pa nadomeščeno z novim, ki pa nima dekorativne vloge. So ena redkih vrat na Koroški cesti, ki so obnovljena.

Slika 13: Vrata na Koroški cesti 6 (lasten vir)

Na tem mestu je do leta 1362, stala prvotna mestna hiša oz. Rotovž, bila je tudi zbirni vojaški center in sedež mestne straže. Kakor vse stavbe je menjala več lastnikov, ti pa so se ukvarjali z obdelavo bakra, usnja, mizarstvom, prevozništvom, kovaštvom, itd. Zanimivo je, da je hrup že v 14. toletju motil sosede, ki so se pritožili mestni upravi, tako da je kovač že po letu dni zapustil stavbo. Danes stavba služi stanovanjskim namenom v nadstropjih in poslovnim v pritličju.

Stavba služi stanovanjskim namenom v nadstropjih in poslovnim v pritličju.

4.7 Koroška cesta 7

Enonadstropna petosna vogalna stavba je členjena z močnim mejnim zidcem, ki nosi pravokotne pilastre z bazami in kapiteli. Ti delijo fasado na posamezna okenska polja, ki nosijo profilirano gredo in konkaven podstrešni zidec. Levo in desno od portala sta lokala z vhodom in izložbo v okenskih oseh. Z izrazitimi pilastri v prvem nadstropju deluje stavba zelo monumentalno kljub sorazmerno majhnim dimenzijam. V sedanji obliki je rezultat gradbene dejavnosti konca 19. stoletja, glede na ostale arhitektonske značilnosti pa je bila verjetno sezidana okoli leta 1600. Na kar kažejo vežni oboki in portal v kletne prostore.

Slika 14: Vrata na Koroški cesti 7 (lasten vir)

Portal je v tretji osi in je preprosto polkrožno oblikovan. Plitek in ozek rob portala loči portal od fasade. Narejen je iz ometa (štuka) in prebarvan z barvo fasade, kar ga dela nevpadljivega.

Vrata so dvokrilna z nadsvetlobo in so neposredno vstavljena v zidan okvir. Vratni okvir prečnika , ki sta rezbarsko okrašena, delita na dve polji. Spodnje polje je dodatno deljeno s pokončnikoma in se polkrožno zaključuje. V obeh tako nastalih polnih so plitko rezbarjeni rastlinski ornament. Osrednji del vratnega krila se polkrožno zaključuje. Vanj je bilo nekoč vstavljeno stekleno polnilo, ki pa ga danes več ni. Ostala je le umetelno izdelana kovana mreža. Atika je polkrožno zaključena in ima nadsvetlobo (steklena polnila). Zaporna letev je ne profilirana ter je brez baze in kapitela. Originalno okovje ni več ohranjeno.

Slika 15: Koroška cesta 7 v 50. letih 20. stol. (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)

V hiši so med drugimi živeli kramarji, kasneje (v začetku 19. stol.) je bila v zgradbi prodajalna, za katero so malo pred 1. sv. vojno povečali okna. V pritličju so poslovni prostori, ki hitro menjavajo najemnike, v nadstropju so stanovanja.

4.8 Koroška cesta 8

Enonadstropna troosna stavba v nizu je členjena z enoosnim pomolom v tretji osi. Sredi 19. stol. je pomolno fasado nad kamnitim portalom, kjer je sedaj okno, krasila Marijina freska s kronogramom, ki je tvoril letnico 1729. Podstrešni zidec je zelo močan in profiliran. V začetku 20. stol. je stavba doživela več prezidav, današnjo obliko pa je stavba dobila med obema vojnama in nima večje spomeniške vrednosti. Pomembnejša je notranjščina, saj ima elemente, po katerih lahko datiramo nastanek stavbe v 16. stoletje, lahko pa vsebuje še starejše elemente.

Portal se nahaja v tretji osi, pod pomolom. Je kamnit in sestavljen iz ščitnega kamna, dveh pokončnikov, kapitela, dveh ločnih segmentov in sklepnega kamna oz. agrafe. Ima plitek profil (štokano, pasice) in rahlo potlačen polkrožni zaključek. Na sklepniku ni vidnih nobenih kamnoseških znamenj (letnica, kratica priimka, itd.). Na hrbtne strani portala so vidni sledovi kovanih nasadil za vrata.

Starih lesenih vrat na stavbi več ni. Kdaj so bila odstranjena, mi ni uspelo raziskati, po nadomestnih kovinskih vratih pa sklepam, da jih že dolgo ni, saj tudi te kažejo zob časa. V preteklosti je bil v stavbi obrat za proizvodnjo kemičnih in kozmetičnih izdelkov, danes se v njej nahajata trgovini unikatnih lesnih ter tekstilnih izdelkov, v nadstropju pa stanovanja.

4.9 Koroška cesta 9

Je enonadstropna vogalna stavba, ima proti Koroški cesti petosi od katerih je tretja plitvo rizalitno poudarjena, proti Žičkemu prehodu pa je šestosna. Fasadi sta v pritličju členjeni z vodoravnimi fugami v nadstropju pa z zgodnje klasicističnimi okenskimi obrobami ter mejnim in podstrešnim zidcem. Fasada pritličja proti Koroški cesti je precej spremenjena, saj je portal v rizalitno poudarjeno osi zamenjala velika izložba, kar je porušilo arhitektonsko ubranost stavbe. V stavbi je več detajlov iz 18. in 19. stoletja, zasnove stavbe pa segajo v 1. polovico 16. stol. Stavba je kvalitetnejša kot je videti v sedanjem, nekoliko zanemarjenem stanju, saj gre za raščeno arhitekturo, v kateri se posamezne gradbene faze harmonično prelivajo eno v drugo, kar še posebej velja za baročno in klasicistično fazo gradnje (začetek 19. stol.) oziroma prizadevanja lastnikov te stavbe.

Slika 16: Vrata na Koroški cesti 9 (lasten vir)

(30. leta 20. stol), ki pa so vsaj postavljene v pravi osi. Danes je v stavbi jezikovni biro in stanovanjski prostori.

4.10 Koroška cesta 10

Dvonadstropna sedemosna stavba v nizu je neorenesančno členjena z rustiko v pritličju in prvem nadstropju in vodoravnimi fugami v drugem nadstropju. Krasi jo mejni in podstrešni zidec na konzolah. Osrednja os je poudarjena z velikim portalom v rustikalnem okvirju in balkonom s kovano železno ograjo v 1. nadstropju. Profilirane okenske obrobe imajo v 1.

Portal je v tretji osi in je kamnit, zaključen z ravno preklado. Od fasade se ravninsko ne loči, saj je okvirni. Pravokotna pokončnika in preklado krasi grobo reliefna tehnika špičenja. Spodnji del portala je močno poškodovan, možno je da so bili oddrsalniki odstranjeni. Kamen je na nekaterih delih prekrit z ometom.

Vrata so neposredno vstavljena v okvir in so dvokrilna manjših dimenzij. V dva enakomerna polja jih deli prečnik. Vstavljeno je ravno polnilo. Originalnih vrat več ni, nadomeščajo jih ta, ki opravljajo le svojo osnovno funkcijo in nimajo estetske vrednosti. Bolj kot na vrata zgodovinske stavbe me spominjajo na garažna vrata izpred kakšnih tridesetih let.

Nekoč je bila v stavbi mesarska obrt, izdelovalnica mila, kasneje tobačna trafika, trgovina z mešanim blagom. Vse te dejavnosti so še dodatno pospešile prezidave v izložbena okna

nadstropju trikotne izstopajoče zaključke. Izložbene odprtine so v okenskih oseh na obeh straneh portala, ki je postavljen v četrti osi. Zasnova stavbe je v 18. stol., okoli leta 1840 so jo povišali v dvonadstropno, konec 19. stol. pa so jo preuredili v stanovanjsko stavbo in naredili fasado, ki spada med najzgodnejše primere zgodovinskih slogov v Mariboru. Stilno je popolnoma neorenesančno izvedena, brez primesi drugih slogov, kar je pri historističnih stavbah dokaj redko.

Portal je polkrožno zaključen, zelo masiven ima močno poudarjena kamnita oddrsalnika, ostali del portala pa je rustično izveden z ometom. Portal je v isti ravnini kakor fasada, sklepnik pa malenkost izstopa.

Slika 17: Vrata na Koroški cesti 10 (lasten vir)

Vrata so vstavljena neposredno v portal, so velika dvokrilna, dvoriščna vrata iz konca 19. stol. Dva prečnika delita vratno krilo na dva neenakomerna polja, od katerih je osrednje večje. Rahlo reliefno oblikovana polnila z geometrijskim likom, okvirja bogat in globok profil. V središču polnila je bil na obeh straneh vstavljen medeninasti dekorativni del (en še viden) V ločnem polju se motiv ponovi in se zaključuje polkrožno. Vrata so macesnovega lesa in kažejo delne poškodbe lesa. Žal jih kazi odstopajoča in obrabljena barvna plast, umazanija in naslikan prometni znak. Osrednja letev je masivna, brez baze in kapitela in ni dodatno dekorirana. Okovje je le delo ohranjeno.

V stavbi je bila trgovina z izdelki iz stekla in porcelana, za dvoriščnimi vrati pa skladiščni prostori za mlekarno. Danes prostore zavzema trgovina z obutvijo in tekstilom ter stanovalci v nadstropjih.

4.11 Koroška cesta 11

Enonadstopna troosna stavba, osnove iz srede 16. stol., je v nizu členjena z vogalno rustiko, mejnim in profiliranim podstrešnim zidcem ter lizenami, ki delijo zgornji del fasade na neenakomerna polja. Osrednja os bi bila v nadstropju poudarjen z dvojimi lizenami, če ne bi bil med desnima dvema lizenama prostor za pokončni ovalni profiliran okvir, ki je bil namenjen neki stenski sliki, ki ni ohranjena. Okenske obrobe so preprosto profilirane in imajo police z močnejšim profilom. Pritličje ima zaradi prezidav štiri osi, preprost kamnit portal je v tretji osi. Po dimenzijah skromna stavba, v tlorisu ohranja srednjeveško parcelacijo, gradnja je iz konca 18. stoletja in je v nadstropju ohranila prvotno fasado, medtem ko je bilo pritličje spremenjeno s številnimi prezidavami, ki so vplivale tudi na zunanji izgled.

Slika 18: Koroška cesta 11 v 60. letih 20. stol (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)

Portal je pravokoten kamnit s posnetim robom, tako na pokončnikih kot tudi na prekladi. V odprtino je vstavljen ravno s fasado, se pravi da gre za okvirni portal. Površina portala je hrapava, robovi pa so bolj gladki izvedeni z »pasicami« in dajejo okvir portalu. Baza portala kaže na poškodbe kamna.

Slika 19: Vrata na Koroški cesti 11 (lasten vir)

Vrata so macesnova, dvokrilna, neposredno vstavljena v okvir, pravokotne oblike. Prečnik vratni krili deli na dve neenakomerni polji, pri čemer je v zgornji večji del vstavljeno steklo, ki ga zakriva enostavno napravljena kovinska mreža, ki je bila montirana pred kratkim. Steklo je prav tako zamenjano in je okvirjeno s profilirano palico. Spodnji del vratnih kril je poudarjen z drugo ravnino, kar vratom daje masiven izgled. Ohranjena je polkrožno oblikovana, kanalirana zaporna letev z bazo in kapitelom. Okovje je na enem vratnem krilu še ohranjeno, na drugem pa je ga nadomešča neprimerno novo. Vrata bi lahko bila lep primer vrat s svetlobo iz konca 19. stol. vendar jim izgled uničuje moderno steklo, moderna kovinska zaščita, neprimerno okovje z močo vidnimi vijaki, grafiti in odstopajoča barva. Z obnovo bi vrata ponovno zaživela,

saj je les razmeroma dobro ohranjen. Seveda se zavedam problema vandalizma na Koroški cesti, saj je večina steklenih površin že bilo kdaj razbitih, zato je razumno, da so si stanovalci zaščitili vrata kakor so pač znali.

V hiši je bila pekarska obrt, skladišča za moko in žita, kasneje trgovski prostori v nadstropju pa stanovanja. Tako je tudi še danes.

4.12 Koroška cesta 12

Enonadstopna pet osna stavba v nizu je v pritličju členjena z vodoravnimi fugami, nadstropje pa nosi šest pilastrov na profiliranem zidcu. Podstrešni zidec je konkaven, okenske obrobe so gladke in imajo profilirano polico in preklado. Kvalitetna baročna fasada skriva starejše jedro. V 30. letih 19. stol. je doživela močno prenovo. Moteče so okenske odprtine na levi strani portala, ki se ne skladajo z ostalim.

Slika 20: Vrata na Koroški cesti 12 (lasten vir)

dimenziji predelan (ni vidno spodnje polnilo). Barvna plast je poškodovana, kakor tudi nekateri deli vrat. Vidna je še stara kljuka, ki pa verjetno ni prvotna.

Stavba se omenja že v začetku 16. stol., kot dom mestnega sodnika, ki je branil Maribor pred turškim obleganjem. V njej se je nahajalo tudi gostišče po imenu »Pri zlatem levu«. Konec 19. stol. postane stavba last občine ter je bila predelana v gasilski dom, ki tam domuje še danes. Po pogovoru z gasilci sem izvedel, da imajo velike težave pri parkiranju, obljublja pa se jim že več let, da bodo dobili nove prostore na drugi lokaciji.

Kamniti portal je v tretji osi s poudarjenimi bazami, kapiteli in polkrožno usločeno preklado s sklepnikom. Rob portala je plitvo izbočen, krasijo ga umetelno klesani detajli (cofki-bidermajerski elementi) na obeh pokončnih, kakor tudi ločnih elementih. Žal je spodnji del portala močno načet in izpran, saj je narejen iz peščenjaka. Na sklepniku portala je številka 171 in letnica 1835. Portal je mlajši kot sama stavba, vendar se vanj dobro vključuje. Lesena dvoriščna vrata so neposredno vstavljena v okvir portala in se usločeno, polkrožno zaključujejo. Dva prečnika delita vratno krilo na večje osrednje polnilo, ki ga krasí plitko izstopajoč geometrijski lik (romb), ki ga v sredini krasí rezbarjen motiv sonca. Atika vrat je prav tako bogato okrašena s plitkim reliefom, ki posnema sončne žarke. Osrednja letev je masivna brez okrasja razen v vrhnjem delu kjer se zaključuje s kapitelom, vendar ni videti

originalna. Spodnji del vrat je bil zaradi dotrajanosti ali pa zaradi potrebe po drugi

dimenziji predelan (ni vidno spodnje polnilo). Barvna plast je poškodovana, kakor tudi nekateri deli vrat. Vidna je še stara kljuka, ki pa verjetno ni prvotna.

4.13 Koroška cesta 13

Štiriosna enonadstropna stavba v nizu, je preprosto členjena s enostavnimi okenskimi obrobami in konkavnim podstrešnim zidcem s katerega se spušča četvero kaneliranih zaplat. Zasnova je poznogotska, v poznem 19. stol je dobila klasicistično predelano fasado, večkrat pa je bila prezidana. Okna v nadstropju so trodelna, pritličje pa močno kazijo velika izložbena okna, ki kvarijo samo stavbo, kakor tudi celotno podobo ulice.

Portal se nahaja v drugi osi, je potlačeno polkrožno zaključen, dodatno pa ga obroblja pravokotni okvir. Rob portala je konkavno oblikovan. Narejen je iz ometa (štuka), vidna je plast apnenega ometa na katerega je bila nanešena tanka plast teraca (naravni kamenčki v vezivu). Ali je bil portal res obdelan v tej tehniki, bi pokazalo sondiranje.

Slika 21: Vrata na Koroški cesti 13 (lasten vir)

so sicer v spodnjem delu nekoliko načeta, drugače pa bi lahko dobro opravljali obe svoji funkciji. Dekorativno vlogo skriva debela plast oljne barve, ki se lušči in prekriva lep macesnov les. Še večji izraz vratom, bi dala primerno obnovljena kovana mreža in okovje, ki je delno ohranjeno. Poleg sledov, ki jih je pustil čas, imajo tudi sledi neodgovornega ravnanja s predmeti kulturne dediščine (vreznine, napisi-grafiti,..).

Vrata so vpeta v okvir portala neposredno in so polkrožno zaključena. Gre za vhodna, dvokrilna, macesnova vrata, katerih prečniki delijo na dva polja, masivno in izstopajoče spodnje in osrednje, v katerega je vstavljeno stekleno polnilo. Spodnji polnili sta oblikovani z diamantnim motivom, katerega obroblja neprofiliran okvir. Osrednji polnili, v katerih sta stekli, pa sta okvirjeni s masivnim, polkrožnim profilom, ki ob straneh posnema usločeno linijo portala, zaključni pa se ravno. Steklo je bilo že menjano, ščiti pa ga lepo oblikovana kovaška mreža, s secesističnimi prvinami. Prvotno sicer ni bila barvana, danes pa jo prekriva debela plast bele barve, ki izstopa in ne ustreza. Zaporna letev je enostavna, neprofilirana, z bazo, a brez kapitela. Poteka do vrha vratnih kril in se pravokotno stika s prečno profilirano letvijo. V atiki vrat je polno leseno polnilo, ki ga v sredini deli majhen pilaster s svojo bazo in zaključkom,

ob straneh pa dva izstopajoča, polkrožno zaključena in rezbarjena ornamenta. Vrata

Slika 22: Nekdanja podoba Koroške ceste 13 (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)

V stavbi je bila nekoč sodarska obrt, nogavičarstvo, trgovina in delavnica z usnjem, danes pa je v njej že desetletja tapetnik.

4.14 Koroška cesta 14

Enonadstopna triosna stavba v nizu ima od prvotnega izgleda ohranjeno samo organizacijo tlorisa in fasade z vhodom v desni stranski osi, sicer pa je v celoti prezidana. Okna v nadstropju krasijo profilirane okenske obrobe s polico in zaključkom. V spodnjem nadstropju pa polovico stavbe zaseda veliko izložbeno okno in polovico portal.

Slika 23: Okrogli portal Koroške ceste 14 v preteklosti (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)

Portal je pravokoten s poudarjenim in rahlo izstopajočim robom, ter se tako ločuje od fasade. Spodnji del portala ima kamnita oddrsalnika, celoten portalni okvir pa je danes prekrit z barvo. Hrbtna stran portala kaže sledove kovinskih nasadil.

Vrata so morala biti velika, dvokrilna z ravnim zaključkom, žal pa jih več ni. Tudi za ta vrata mi ni uspelo raziskati, kdaj so bila odstranjena in kakšna so bila. Verjetno obstajajo kakšne fotografije, do katerih se bom kdaj v prihodnosti dokopal. Možno je, da so bila vrata odstranjena 1.1937, ko je bila stavba porušena in na njenem mestu postavljena nova stanovanjsko-trgovska enonadstopnica.

V hiši je bila čevljarska obrt, trgovina, sedlarstvo, na dvorišču pa je bil prostor za kočije, vozove...Danes je v njej prodajalna in stanovanja v nadstropju.

4.15 Koroška cesta 15

Je enonadstropna petosna stavba, v nizu ima nečlenjeno fasado iz 19. stol. v kateri so okenske obrobe komaj nakazane, le podstrešni zidec je profiliran. Portal v prvi osi je kamnit in neogotsko profiliran, v peti osi so bila dodana vrata. Gre za raščeno arhitekturo, ki je nastala morda v 15. stoletju, a nosi v sebi priče prezidavanj in dozidavanj od 16. stoletja dalje.

Portal je kamnit, profiliran in potlačeno polkorožno zaključen. Od fasade se ločuje s tem, da od nje nekoliko izstopa.

Slika 24: Vrata na Koroški cesti 15 (lasten vir)

Vrata so neposredno vpeta v kovinski okvir, ki je montiran na portal. So macesnova, dvoriščna, dvokrilna, slogovno povsem podobna vratom na hišni št. 17. Verjetno je šlo za delo iste delavnice. Pred časom so bila deloma obnovljena, vendar le funkcionalno. Dekorativne naloge, ki jo vrata prav tako imajo, pa s to prenovo niso ponovno pridobila. Vrata od daleč sicer delujejo dobro, pogled na blizu pa pokaže, da je stara barvna plast sploh ni bila odstranjena (vrata niso bila odkrita), deli ki so bili zamenjani slogovno ne ustrezajo originalu, pa tudi montirani so z močno vidnimi vijaki, ki še dodatno pokažejo nestrokovno obnovo. Za primerjavo originalnih delov bi lahko služila vrata na hišni št. 17 (zaporna letev, profilirani okvirji polnil). Starega okovja več ni, nadomeščeno je z neustreznim, novim.

Pritličje je bilo uporabljeno za trgovino, nadstropja pa za bivalne prostore. Danes je pritličnih prostorih stavbe mesnica, zgoraj stanovanja.

4.16 Koroška cesta 16

Enonadstropna štiri osna stavba ima v nizu nadstropje členjeno s petimi plitvimi pilastri, ki nosijo konkaven podstrešni zidec. Mejni zidec je ob neki prezidavi zamenjala z maltastim profilom okvirjena ploskev za napis. Okenske obrobe so preprosto profilirane in imajo okensko polico. Odprtine v pritličju so sicer locirane v okenskih oseh, a brez vseh obrob. Harmonična poznobaročna fasada je deloma pokvarjena z maltastim ometom in ne najboljše oblikovanimi izložbenimi odprtinami.

Portal je v tretji osi, kamnit in potlačeno polkorožno zaključen. Bazo portala tvorita dva masivna odrsalnika, pokončnika in pokrožna preklada pa sta vstavljena v odprtino ravno s fasado. Portal krasi enostaven, malo izstopajoč sklepnik, brez vidnih kamnoseških dodatkov. Portal je prevlečen z malto, kamen kaže sledove propadanja.

Masivna, dvokrilna vrata so neposredno vstavljena v okvir in se polkrožno zaključujejo. Prečniki delijo vratna krila v dve polji, ki sta v spodnjem delu izstopajoča in imata vstavljeno diamantno oblikovano polnilo. Polnili v osrednjih poljih obdajajo pilastri z bazo in kapiteli, ki nosijo masiven in profiliran krovni del vratnih kril. Nad temi se portal polkrožno zaključí. Polnila so gladka in imajo plitki profil. Fotografije, ki sem jih našel, pričajo, da so polnila med bogatimi pilastri originalna ter da v atiki vrat ni bilo nadsvetlobe, kot sem prvotno menil. Osrednja letev, se nekako ne sklada s podobo, drugače lepo izdelanih vrat (glede na lepo izoblikovane pilastre, bi pričakoval bolj bogato izdelano letev), verjetno je bila že večkrat zamenjana. Zanimivo pa je, da je na vratih še ohranjeno originalno okovje.

V stavbi so nekoč domovala kovačija, trgovina in remiza veletrgovca trgovine »Pri črnem psu«. Danes je v stavbi trgovina z kovinsko posodo in stanovanja.

Slika 25: Vrata na Koroški cesti 16 (lasten vir)

4.17 Koroška cesta 17

Enonadstopna petosna stavba ima fasado členjeno z neorenesančnimi elementi in je v celoti ohranjena. Osrednja os, kjer je portal s segmentnim lokom, je rizalitno poudarjena. Leta 1815 je po načrtih Mihaela Marecka bila napravljena prva kvalitetna klasičistična fasada, okrašena s hermami. Krasijo jo bogato okrašena okna v nadstropju, strešni zidec z ostalimi dekorativnimi elementi. Vhod je v tretji osi stavbe. Ta os je še posebej poudarjena v celotni višini stavbe, kar daje stavbi monumentalni videz. V pritličju je na levi in desni strani portala več odprtin v osi stavbe, ki imajo kamniti pravokotno zaključen okvir.

Slika 26: Vrata na Koroški cesti 17 (lasten vir)

Glavni portal je kamnit, sestavljen iz ščitnega kamna in profiliranih pokončnikov ter rahlo usločene preklade, kamnoseško je obdelan s »štokanjem« in »pasicami«. Portal je z zarezo ločen od fasade. V spodnjem delu je vidna načetost kamna, zgoraj pa je v dobrem stanju. Vrata so neposredno vpeta v kamnit okvir. So dvokrilna, macesnova, vratna krila so v osrednjem delu dodatno predeljena na dve polji, ki jih obroblja profiliran okvir. Polnila so gladka,

krasi pa jih par strugarsko obdelanih diskov v vsakem vratnem krilu. Zaključena so polkrožno, spodnji del vrat pa je dekoriran z diamantnim vzorcem, obrobljenim v izstopajočem in profiliranem okvirju. Zaporna letev ima svojo bazo in je profilirana brez zaključnega kapitela. Barvnih plasti je več, videti je, da so bila vrata v osnovi rdečkastega tona. Plasti se luščijo in so močno poškodovane, zato bi jih bilo potrebno odstraniti. Vidni so sledovi bogatega okovja, ki ga več ni.

Nekoč je bila v stavbi mesarska obrt, proizvodnja likerja (rozolije), danes pa je v njej lokal s hitro hrano.

4.18 Koroška cesta 18

Slika 27: Dvoriščni portal na Koroški c. 18 (lasten vir)
kasneje gostišče pri Jagnjetu, mizarska delavnica...danes pa so v njej prostori Mladinskega kulturnega centra Maribor, prostori galerije, potapljaškega in planinskega društva.

Enonadstropna šestosna stavba v nizu je členjena z dvojnim mejnim zidcem in kombinacijo profiliranega in konkavnega podstrešnega zidca. Okenske obrobe so gladke, portal, ki je v četrti osi, je v pravokotnem okvirju in je potlačeno polkrožno zaključen. Levi del pritličja ima troje odprtin v okenskih oseh, desni del pritličja pa zavzema ena sama izložba z vhodom v trgovino. Stavba je rezultat baročne združitve dveh starejših stavb na tipičnih ozkih srednjeveških parcelah. Obstoječa baročna fasada je na fasadnem delu močno prezidana in je njena spomeniška pričevalnost močno okrnjena.

Portal je bil dvoriščni, vidna sta samo kamnita oddrsalnika. Danes je obdelan z malto. Vrat po fotografijah sodeč že več let ni.

Pritličje fasade danes prekriva moderna pregrada, ki po mojem ne sodi na takšno ulico. V stavbi je nekoč bila mesnica,

4.19 Koroška cesta 19

Enonadstropno, enajstosno stavbo sestavljata dve hiši, od katerih je leva starejša in obsega prve tri osi. Tudi druga osemosna stavba skriva v svojem desnem delu starejšo stavbo. Zasnova je iz 16. stoletja. Sedanja celota ima enotno neobaročno fasado z močnim mejnim zidcem in profiliranim ostrešnim zidcem ter neogotskim portalom na zahodnem delu. Stavba je značilen primer, kako so se nekdanje ozke stavbe na srednjeveških parcelah vse do 19. stoletja združevale v večje komplekse, kamor lahko datiramo sedanjo obliko te stavbe. Fasada

je kvalitetno oblikovana, čeprav zaradi svoje izredne dolžine deluje nekoliko monotono. Zanimiva je tudi zaradi tega, ker je kot edina v svojem okolju ohranila okna v pritličju in ni bilo predelav v izložbene okna.

Portal je kamnit s polkrožno profilirano palico, ki poteka po obeh pokončnikih in se nadaljuje v polkrožno zaključeno preklado brez sklepnika. V spodnjem delu se zaključuje v stilu gotike z ajdovim zrnem.

Vrata so sicer lesena, dvokrilna ampak brez vsakršne umetniške vrednosti, vstavljene so na kamniti okvir. Odprtina vrat in kamniti portal in sama fasada kažejo na to, da so vrata nekoč morala biti bogato izdelana in da so bila to vhodna vrata. Kaj se je zgodilo z njimi, oziroma kdaj so jih zamenjala sedanja, mi ni uspelo raziskati.

Celotni vtis zgradbe glede na celotno stanje v ulici je dober, saj je bila pred kratkim obnovljena fasada. V stavbi je bila med drugim kamnoseška delavnica, v začetku je 20. stoletja je bila v njej kavarna, kasneje pa še trgovina in obrat, kjer so izdelovali kozmetične in keramične izdelke. Danes se

v njej nahaja frizerski salon, Fotografski muzej Maribor in stanovanja.

Slika 28: Mogočen portal na Koroški c. 19 (lasten vir)

4.20 Koroška cesta 20

Je enonadstropna, troosna stavba. V nizu ima pritličje členjeno s širokimi fugami, nadstropje pa s štirimi lizenami, ki nosijo kombiniran profilirano konkaven podstrešni venec z dvoglifi nad vsakim oknom. Okna so trodelna z okenskimi obrobami, ki jih krasijo poznobaročni motivi. Pritlične odprtine so brez obrob, portal je polkrožno zaključen in je v desni osi. Portal je kamnit, žal pa ga danes prekriva barva. Zasnova je srednjeveška, ki je bila kasneje poznobaročno predelana.

Slika 29: Vrata na Koroški cesti 20 (lasten vir)

Vrata so dvokrilna, vstavljena v kamniti okvir portala in so polkrožno zaključena. So iz trdega masivnega lesa, najverjetneje macesna. Osredna polnila so okrašena z okroglimi dekorativnimi elementi. Videz vrat je slab, barva odstopa ter tako ne opravlja več svoje okrasne in zaščitne funkcije. Les je na mestih prav tako, sploh v spodnjem delu, močno načet, originalnega okovja več ni. Glede na velikost gre za vhodna vrata. Po mojem mnenju, glede na obliko profilov, je to izdelek iz konca 19. ali začetka 20. stoletja. Smotno bi bilo vrata obnoviti, da poleg svoje osnovne funkcije ponovno krasijo ulico.

V stavbi je bila prodajalna, gostinski lokal, danes pa je videti prazna.

4.21 Koroška cesta 21

Na tej se že v 16. stoletju omenja stavba, ki je bila v lasti mesarja. Kasneje so se lastniki pogostno menjavali. Gre za enonadstropno, šestosno, vogalno stavbo, ki ima proti Koroški cesti bogato členjeno pozno baročno fasado, proti Vodnikovemu trgu pa se naslanja na mestno obzidje in je gladka.

Slika 30: Koroška cesta 21 danes (lasten vir)

Ob zahodnem vogalu fasade je vzidan mestni grb z letnico 1552, ki je bil prvotno vzidan v bestiji Koroških vrat. Ta vrata so se nahajala na mestu med hišama št. 21 in 26, nosila pa so ime »Naše ljube gospe, ali Koroška vrata«. Bila so postavljena v renesančnem slogu 1525, podrla pa so jo v 30. letih 19. stoletja. Pri urejanju tržnice 1953, 1975, 2009 so se odkrili spodnji deli nekdanjih mestnih vrat ter sanirali, čeprav je bil večji del uničen med gradnjo podhoda. Stavba je v sedanji obliki obstajala že leta 1824 in se je v celoti naslanjala na mestno obzidje tako, da je njena zahodna stena del mestnega obzidja. Sama stavba je nastala nekje konec 18. stoletja, sedanjo pozno-baročno obliko fasade, ki je zelo slikovito obarvana s portalom v tretji osi, pa je dobila sredi 19. stoletja.

Slika 31: Vrata na Koroški cesti 21 (lasten vir)

Portal je zidan in polkrožno zaključen s profilirano preklado, ki jo krasi volutast sklepnik. Najverjetneje je bil to edini vhod s te strani s hišo. Predstavlja vhodni portal, šele kasneje sta bila dodana dva dodatna portala v drugi in peti osi, ki kazita videz fasade. Je edini portal, kot sem zasledil na Koroški cesti, ki ima prag. Okna v pritličju so iz 19. stoletja (čas zadnje preнове) in so še originalna ter se skladajo z okni v nadstropju, kar je za stavbe na Koroški cesti redkost. Danes stavba kaže razpadajočo podobo, lokala levo in desno od vhoda sta po vsem videzu prazna, nadstropje pa zasedajo stanovalci.

Vrata so še lahko prvotna - torej iz srede ali 2. polovice 19. stol. So dvokrilna vhodna vrata, izdelana iz masivnega macesnovega lesa. Sestavljena so iz okvirne konstrukcije plitkega profila v katero je vstavljena enostavna gladka

kaseta oz. polnilo. Polnili sta imeli okraske, ki so še delno vidni. Atika vrat je polkrožno zaključena, iz dveh polnil na vsakem krilu. Osrednja letev (pripir) je enostavna brez vsakršnih dekorativnih elementov. Vrata so vstavljena v okvir neposredno na portal. Okovje je na levem krilu še ohranjeno in kaže na okrašeno izdelavo, medtem ko na desni strani manjka in jo nadomešča popolnoma neprimerno (moderno) okovje. To ni namenjeno zunanjim vratom, kaj šele tako starim in bogatim vratom. Celotni videz vrat je slab, kljub sorazmerno dobro ohranjenemu in zdravemu lesu. Večjih poškodb ni videti, moti neustrezna barvna obdelava, ki v spodnjih delih odstopa. Vidni so sledovi sivkastega barvnega tona (morda original). S čiščenjem barvne plasti, ponovnim oljenjem lesne površine in s primernim okovjem bi lahko vrata brez večjih posegov zaživela v vsej svoji lepoti.

4.22 Koroška cesta 22

Enonadstropna, triosna stavba ima v tretji osi pomol na polkrožnih konzolah pod njim pa veliki polkrožno zaključen portal, ki ima rob prirezan na ajdovo zrno. Pomol ima na svoji stranski ploskvi majhno okno v originalnem kamnitem gotskem okvirju. Druga okna so novejša, baročna. Stavba je ometana s tankim, zglajenim apnenim gotskim ometom in ima naslikane šivane robove. Stavbo so datirali v konec 15. ali v začetek 16. stoletja, je pa lahko tudi starejša, saj ima v celoti ohranjeno izrazito srednjeveško organiziranost tlorisa. Stavba je bila pred leti obnovljena tako, da so bile prezentirane in deloma rekonstruirane vse ohranjene in dokazljive značilnosti in vrednote njene poznogotske stavbne faze. Danes je stavba ponovno potrebna preнове, saj ima močno načeto in porisano fasado v spodnjem delu, v zgornjem delu pa sprano poslikavo šivanih robov. V stavbi je nekoč bila trgovina z vinom in soljo ter po nekaterih podatkih gostilna, menjavala je več lastnikov.

Portal je kamnit, polkrožno zaključen s prirezanim robom na ajdovo zrno, kar pa žal ni vidno. Močne poškodbe kaže portal tudi v spodnjem delu na obeh oddrsalnikih.

Vrata so dvokrilna, masivna (zaradi barvane površine, ne določim vrste lesa), po oddrsalnikih sklepam, da gre za dvoriščna vrata, čeprav so manjših dimenzij. Vratni okvir prečnika (eden manjka) delita vrata na dva polja. Kasete so v spodnjem delu enostavne v zgornjem pa polkrožno zaključene ter na obeh osrednjih poljih rezbarsko okrašene z motivom zvezde.

Atiko vrat, ki se polkrožno zaključuje krasijo vzporedne vertikalne kanalire, ki dajejo vratom bogat videz. Zaporna letev med vratnimi krili je rezbarsko okrašena s kanalirami in z rastlinsko motiviko (cvet rože), v atiki pa jo zaključuje plitki kapitel. Vratna krila so vstavljena neposredno na kamniti portal. Vrata so bila pred leti obnovljena in so še v dobrem stanju, tudi les je na prvi pogled videti zdrav. Žal pa videz vrat kvari neprimerno okovje (kljuka za notranja vrata).

Slika 32: Vrata na Koroški cesti 22 (lasten vir)

4.23 Koroška cesta 24

Enonadstropna, petosna, vogalna stavba na križišču Koroške ceste in Gospejne. V tretji osi ima stavba poznogotski pomol na konveksnih, enkrat lomljenih konzolah. Pomol ima lastno strešico s polnim čopom. V šilasto ločni niši je nekoč stal kip Brezmadežne iz okoli leta 1700. Stavba je ometana s tankim, zaglajenim »gotским« ometom in ima na vogalih naslikane šivane robove. Zadnja prenova zunanjščine je dala stavbi kar se da prvotni videz (glajen apnen omet, šivani robovi) iz konca 15. stoletja. Pritličje je bilo zгледа večkrat predelano, kje je stal originalni vhod v stavbo ni vidno, morda pod konzolnim pomolom. Danes v stavbo vodijo trije vhodi, z dvema izložbenima oknoma. Vrata so brez estetske vrednosti. Stavba je bila pred leti restavratorsko obnovljena, a vseeno danes kaže klavrno podobo z razpadlo in z grafiti popisano fasado, ne vredno poznogotske stavbe.

Slika 33: Koroška cesta 24 v preteklosti (vir: Pokrajinski arhiv Maribor)

V stavbi je bila nekoč pekarna, v začetku 20. stol mizarska delavnica, kasneje trgovina. Sedaj pa je v pritličju že dobrih dvajset let krojaška delavnica in v nadstropju pa stanovanja.

4.24 Koroška cesta 26

Je dvonadstropna vogalna stavba v jedru iz prve polovice 16. stoletja, ki je nastala z združitvijo dveh stavb. Proti Koroški cesti ima štiri osi, proti Strossmayerjevi ulici nekdanji glasiji pa osemnajst osi. Na Koroško cesto je fasada členjena z rustiko med arkadnimi loki v pritličju in rustikalnimi vogali. V nadstropjih imajo okna gladke obrobe, polja med okni pa so okrašena z maltastimi okvirji z ornamentalno prisekanimi vogali. Fasada je bila barokizirana. V njej je bil samostan celestrink, ki je bil ukinjen z Jožefinskimi reformami 1782, nato je bil sedež Mariborskega okrožja, oziroma Kresije (1811-1866). Sama stavba je doživela več prezidav. Malo pred sredino 19. stoletja so vanjo vzdali relief z deželjnoknežjim grbom, Bafometovo glavo, levoma in letnico 1525, ki je do tedaj bil vzdan na Koroških vratih porušeni leta 1829.

Slika 34: Koroška cesta 26 danes (lasten vir)

Današnja podoba stavbe je iz 70. let 19. stol. Kje so bila prvotna vrata mi zaradi številnih prezidav ni uspelo določiti. Možno je, da so bile v kateri izmed današnjih arkad. Portal je polkrožno zaključen in ima posneti rob. Stavba je značilen primer raščene arhitekture, ki je povsem videzu sodeč vedno spadala med pomembnejše stavbe v mestu.

5 PREDLOG OBNOVE VRAT KOROŠKE CESTE

Pred samo obnovo bi vrata lahko klasificiral glede na več dejavnikov kot so npr. vrsta lesa, iz katerega so izdelana, način obdelave (ročno, strojno), stopnje ohranjenosti, časa nastanka, tip vrat, itd..

Ta razdelitev je pomembna, saj je od tega odvisen pristop k obdelavi. Pri delu je potrebno veliko strokovnega znanja o vrstah lesa, lastnostih posameznih vrst lesa v različnih pogojih ter dobrega poznavanja posameznih starih konstrukcijskih elementov (lesnih vezi). Les kakor tudi drugi materiali s časoma propadajo, ravnanje z njim pa to upočasni ali še bolj pospeši. Še

največ škode povzroča človek z neprimerno uporabo, neprimerno izbiro materialov za prenovo, z vandalizmom in s pomanjkanjem čuta za staro kulturno dediščino (menjava plastičnih vrat, oken itd.). Poškodbe nastanejo zaradi neprimernih klimatskih razmer. Les je higroskopni material, ki se nenehno odziva na klimatske spremembe. Posledice, ki nastanejo zaradi spreminjanja okolijskih pogojev (dež, sonce, vročina, mraz), so krčenje in nabrekanje lesa, razpoke in popuščanje lepljenih slojev, trohnenje. Do plesni in gliv pride zaradi prevelike zračne vlage. Poškodbe segajo v globino lesne mase. Les zaradi tega izgublja trdnost. Lesni insekti mehansko poškodujejo les. Takšen del lahko z dezinfekcijo utrdimo na delih, ki niso konstrukcijsko pomembni. Pri vratih, ki se dnevno odpirajo in zapirajo pa je potrebno tako prizadeti del menjati. Mehanske poškodbe zagreši človek s svojim ravnanjem. To so udarnine, odrgnine, zlomljeni deli. Dodatno pa k temu doprinesejo še nestrokovna popravila z uporabo neprimernih materialov. Vse to je privedlo do še nadaljnjega propadanja, hkrati pa so vrata izgubljala svojo estetsko vrednost in pričevalnost, kar je težko povrniti. Onesnažen zrak najbolj škoduje površinski obdelavi na lesu, manj pa samim strukturnim spremembam lesa. Poškvdbam so bolj podvrženi kovinski deli na vratih ter kamnu.

Tudi svetloba ima močan vpliv na les. Naravna barva pri mnogih vrstah lesa običajno zbledi, oz. se spremeni. Barvni nanosi na lesni površini zbledijo, pričnejo se krčiti, luščiti in odstopati. Vse to zaradi segrevanja, ki povzroči napetosti med materiali in osnovo.

Za učinkovito obnovo vrat Koroške ceste bi predlagal izvedbo naslednjih delovnih procesov:

- Identifikacija in dokumentiranje
- Preiskava materiala
- Čiščenje
- Utrjevanje
- Dopolnjevanje manjkajočih oz. uničenih delov
- Retuširanje oz. barvno izenačevanje lesnih zakrp oz. vstavkov
- Površinska obdelava vratnih kril

5.1 Identifikacija in dokumentiranje

To je delo strokovnjakov (restavradorjev, konzervatorjev, umetnostnih zgodovinarjev) na spomeniškem varstvu. Pomembno pa je, da ga tisti, ki bo opravljali dela na vratih, znajo oceniti oz. identificirati originalnost vratnih elementov in jih slogovno uvrsti v določeno zgodovinsko obdobje, saj je od tega odvisen potek konservatorsko-restavratski postopek (uporaba ustreznega materiala,..)

Če želimo ugotoviti, ali so vsi deli vratnih kril izdelani v določenem slogovnem obdobju, moramo biti pozorni na konstrukcijske značilnosti (vezi) nekega slogovnega obdobja, sledove obdelave lesa z ročnim ali strojnim orodjem (originalnost delovnih postopkov), uporabljeno okovje, na patino in poškodbe.

Originalnega okovja je na vratih Koroške ceste ohranjeno le malo, večinoma je zamenjano z neustreznim. Ponekod so še sledovi prvotnega okovja (odtis na lesu, sledovi lukenj,..) Ohranjeno okovje pomaga tudi pri datiranju vrat, še posebej, če poznamo materiale iz katerih je narejeno. Materiali za okovja so bile različne železove litine (gus) in medenina.

Kot vsaka stvar, tudi vrata sčasoma dobijo svojo patino. To pomeni, da se je les počasi staral pod vplivi okolja, kot so svetloba, vlaga, onesnaženost zraka. Les se stara tudi zaradi same uporabe, ki je vidna kot obrabljenost površine ter raznimi poškodbami, ki so nastale zaradi

različnih dejavnikov. Vse to daje predmetu žlahten videz oz. patino, ki jo je težko ponarediti. Za identifikacijo vrat moramo dobro poznati zgodovino obdelave lesa oz. postopke izdelave in obdelave (katere vezi, materiale in orodje so uporabljali v določenem obdobju).

O vseh posegih se mora voditi natančna restavratorsko-konzervatorska dokumentacija, ki je pisna (opis vrat, pristopi k obdelavi, ugotovitve...). Fotodokumentacija se dela v vseh fazah postopka (najprej fotografiramo celotna vrata, nato posamezne sestavne dele, vse poškodbe, nato očiščena vratna krila in vse posege na njih). K fotodokumentaciji sodi tudi pisna dokumentacija, ki je dopolnitev fotografij, jih razlaga in opisuje.

Opisati moramo vse postopke na predmetu obdelave, kako so si sledili, kateri materiali so bili uporabljeni. Pri izdelavi dokumentacije in vseh nadaljnjih postopkov moramo delovati v skladu z načeli konservatorsko-restavratorske etike. To pomeni, da stremimo k ohranjanju čim večjega deleža originalnih delov in ustreznosti materialov ter postopkov.

5.2 Preiskava materiala

Pravilna prepoznavna vrste lesa je osnova za vse nadaljnje postopke. Star les s staranjem spremeni barvo, poleg tega pa je bila večina vratnih kril prebarvana, zato je prepoznavna težja. Ogled vrat na samem mestu Koroške ceste mi je pokazal, da je večina vrat izdelana iz macesna, nekaj iz hrasta, našel pa sem edina vrata, ki so iz oreha (Koroška cesta 2).

5.3 Čiščenje

Sprva z majn neagresivnimi čistili (milnico) očistimo le grobo umazanijo in to s krpo ali krtačko. Čistilo se sproti nanaša in odstranjuje, površino pa vselej obrišemo do suhega. Trdovratnejšo umazanijo odstranjujemo z agresivnejšimi čistili (raztopina amonijaka) ali mehansko s skalpelom. Dotrajanost barvne plasti ter sekundarne barvne nanose odstranimo kemijsko (Lavakol, Biolava,...), vendar moramo biti pri tem pozorni, da jih dobro odstranimo, saj še dolgo ostanejo aktivni. V kolikor čistimo celotno vratno krilo si lahko pomagamo tudi s fenom na vroč zrak in strgalom.

Tudi okovje čistimo različno, odvisno od materiala, stopnje in vrste pokritosti (samo umazanija, barvna plast, rja,..). Tako uporabljamo nežne organske kisline (limonin sok, kis) do odstranjevalcev barve rje (Ferosan). Po potrebi okovje s polirnimi pastami in koluti spoliramo, do sijaja in zaščitimo pred oksidacijo (Zapon lak).

Pri uporabi kemikalij je še posebej pomembno poskrbeti za lastno varnost (zaščitna očala, rokavice) ter varnost okolja (ne spiramo v odtok, uporabljamo okolju prijazne kemikalije).

5.4 Utrjevanje

Zmehčan les zaradi napada insektov lahko utrdimo, če ni na delih, ki niso važni za konstrukcijsko trdnost in uporabnost vratnih kril. Takšne dele je potrebno nadomestiti oziroma menjati. Utrjevalci so kemikalije, ki stabilizirajo biološko in mehansko poškodovani les. Imeti morajo sposobnost impregnacije, tj. da se v površino lahko vpija, poleg tega pa morajo biti reverzibilni, kar pomeni, da se dajo odstraniti. Najpogostejši je Polaroid B 72., ki je dobro obstojen, elastičen ter odporen na vplive vlage. Les lahko utrdimo z namakanjem celotnega kosa ali to opravimo lokalno (z injekcijskimi iglami). Višek utrjevalca moramo obrisati s površine, saj ga je kasneje težko odstraniti. Utrjevanje lesnih delov na vratnih krilih pride v poštev pri raznih ornamentih, polnilih, profilnih letevah, zapornih letevah..., pri delih, ki so močno obremenjeni, pa je potrebno poškodovane dele zamenjati z nadomestnimi.

5.5 Dopolnjevanje manjkajočih oz. uničenih delov

Se izvede kadar določeni del vratnega krila manjka, ali je tako uničen, da ga ni možno rešiti. Izdelati je potrebno novi del iz identičnega materiala in enako tehnologijo (struženje, rezbarjenje). Nadomestimo lahko dele, za katere imamo kakšen vzorec, oziroma predlogo (npr. del originalnega ornamenta, profila je ohranjen). Preden začnemo z dopolnjevanjem, moramo ugotoviti obseg poškodb. Manjših prask, odrgnin oz. udarnin se praviloma ne krpa oz. kita saj so te del patine. Tudi brušenje, s katerim bi »skrili« razne nepravilnosti, mora biti zelo omejeno. Če bi iz starih vrat naredili »nove«, bi s tem uničili vso njihovo patino in zgodovinsko pričevalnost. Les za krpanje moramo pazljivo izbirati, saj se mora krpa ujemati z originalom, najprej po: drevesni vrsti, rezu, teksturi ter barvi, ki jo lahko kasneje tudi malo korigiramo. Vstavek je dosti lažje temniti kot pa svetliti, zato moramo že v začetni fazi paziti na to, kakšen les vstavljamo. Pri vstavljanju novega dela, moramo pridobiti občutek, da menjamo le najnujnejše. Ko je vstavek nameščen ga zlepimo in izenačimo z okolico.

5.6 Retuširanje oz. barvno izenačevanje lesnih zakrp oz. vstavkov

Ker se težko najde les, ki bi povsem ustrezal originalu, je potrebno pri delih, če bi ti preveč izstopali, napraviti barvno uskladitev oz. retušo. To lahko naredimo z luženjem, pri čemer moramo obvezno napraviti preizkus tonske ustreznosti na kosu lesa iste vrste. V kolikor se bo oljila celotna površina, retuširanje izvajamo po oljenju. Pri retuširanju lahko uporabljamo različna lužila, ki jih med seboj mešamo. Prav je uporabljati lužila starih mojstrov (pivo, kis, zemeljski pigment). Lužilo pri restavriranju nanašamo ročno z majhnim čopičem oz. gobico.

5.7 Površinska obdelava vratnih kril

Najprimernejša se mi zdi metoda oljenja. Ta poudari in osveži teksturo lesa, da je viden, njegova površina pa je prepustna oz. diha z lesom in se z njim razteza ali krči. Pri vseh primerih barvanih vratnih kril Koroške ceste je opazno, da prično barvni nanosi propadati, se luščiti in kaj je najhuje, da les pod njimi ne diha. Le to je eden izmed temeljnih razlogov za propad lesa. Olje pa je veliko bolj elastično in zato (seveda, če je pravilno nanešeno), ne poka, struktura lesa pa ostane vidna in je poudarjena. Olje se globoko vpije v les, s čimer prepreči, da bi vanj prišla vlaga. Poznamo več vrst olji (tungovo, teakovo,...) a najprimernejše se mi zdi laneno, saj so ga stari mojstri večinoma uporabljali. Tako lahko napravimo mešanico iz lanenega olja in terpentinskega olja v razmerju 1:1 pri čemer pred tem laneno olje segrejemo na 60 C. Idealno bi bilo, da bi bila tudi vratna krila malo segreti (npr. delamo ob sončnem vremenu), saj to pospeši vpijanje olja v površino. Olje nanašamo na les, ki mora biti suh, primerno obdelan in odprašen. Nanašamo ga s krpo ali čopičem po načelu »majn je več« kar pomeni, da ga vtiramo v tankih slojih večkrat. Pri oljenju pazimo, da odvečno olje s krpo obrišemo ter da oljimo postopoma (čas sušenja minimalno 24 ur). Oljimo tako dolgo dokler ga les vpija oz. naredimo preizkus s kapljico vode (če se vpije z oljenjem, nadaljujemo). Slaba stran oljenja je, da je za dober in dolgotrajni videz nujna redna nega z istim izdelkom, kot pri prvem oljenju. Ponovni premaz je odvisen od vrste lesa, mehanskih obremenitev, izpostavljenosti vremenskim vplivom, vlagi, itd. Običajno je premaz potreben čez 2-3 leta, zadostuje pa navadno enkrateno nanos.

O vseh postopkih na vratih mora biti predhodno obveščen Zavod za spomeniško varstvo, ki poda smernice za obnovo. Poleg strokovnjakov iz zavoda pa bo potrebno sodelovanje mojstra kovača, pasarja (kljuke), rezbarja, steklarja, torej vseh, ki obvladajo stare tehnike izdelave. S skupno močjo vseh naštetih bodo vrata dobila svojo originalno in pravilno podobo

(npr.: Vrata lahko mizarско popolnoma obnovim, a brez pravega okovja, stekla, zaščitne mreže, rezbarjenih delov itd., nikoli ne bodo takšna kakršna bi lahko bila.).

6 ZAKLJUČEK

Pri pripravi naloge sem ugotovil, kako hitro se stvari spreminjajo in kako važno je, da so na primer vrata, ki jih opisujem, čim bolj dokumentirana (pisna in digitalno), saj to predstavlja za nek premet, ki ga restavriramo, njegov osebni dokument. Morda res ne gre za kvalitetno izstopajoče izdelke v primerjavi z drugimi v Mariboru ali drugod, a imajo svojo zgodovinsko vrednost, ki jo je treba spoštovati. Spoznal sem, da bo obnova vrat poleg vseh težav na Koroški cesti, prišla na vrsto šele zadnja, saj bo pred tem potrebno urediti promet, fasade, portale,... Ko pa bodo prišla na vrsto, (in verjamem v to), bodo obnovljena vrata ponovno imela vlogo, kot so jo imela, to je »pika na i« vsaki stavbi. Vrata so namreč prvi vtis, zato so bila včasih tako krašena in lepo izdelana. Danes morda večji vtis delajo druge stvari, a se o njih čez sto let ali več, ne bo pisalo raziskovalnih nalog.

Ena izmed hipotez je, da je promet glavni krivec za stanje ulice. Na presenečenje sem izvedel od stanovalcev, da je ta še morda najmanj moteč, sploh v primerjavi z vandalizmom ob koncih tedna. Razveselilo me je dejstvo, da so se stanovalci ene od stavb na Koroški cesti sporazumno dogovorili o vseh obnovah v njej, kar kaže, da se da z voljo in dogovorom doseči veliko.

Glede gradiva o temi sem bil res da nekoliko razočaran, saj sem pričakoval, da bom našel več fotografskega kot tudi ostalega (o vratih in portalih skoraj ni zapisov) gradiva, a mi to žal ni uspelo. Razgovori s stanovalci in obrtniki na Koroški cesti so mi pokazali, da po vseh letih in vseh obljubah skoraj več nimajo volje oziroma so postali apatični do problema. Glede finančnih sredstev sem sklepal pravilno, saj jih je za take stvari žal vedno premalo.

Slika 35: Živahen utrip na Koroški cesti v času prometne zapore (vir: Maribor24.si 6.07.2015)

Glede vrat lahko sklenem, da so skoraj vsa potrebna nujne preнове in zaščite ter da so še večinoma v originalnem stanju. Potrdim lahko, da mi zaradi številnih barvnih premazov povsod ni uspelo ugotoviti iz katerega lesa so bile vrata napravljena. Prazne stavbe, ki so bile vrnjene v postopku denacionalizacije ali zaradi drugih razlogov, v večji meri propadajo.

Menim, da bi morali prevzeti prakso iz tujine, kjer občina sofinancira obnovo, če pa do te ne pride v določenem roku, pa se je loti sama na lastne stroške in s tem postane solastnica v vrednosti opravljenih del. Na novinarsko vprašanje občinski upravi, malo preden je Maribor postal Evropska prestolnica kulture (2012), glede same ureditve pročelij Koroške ceste, ki so že takrat bila v zelo slabem stanju, je občina dejala, da ne more vlagati javnih sredstev v obnovo stavb, ki niso v njeni lasti. Obstaja občinski pravilnik o sofinanciranju prenove stavbne kulturne dediščine iz leta 2006, objavljenih je bilo več razpisov, interesa lastnikov stavb pa naj ne bi bilo. Razlog za majhen interes naj bi bila birokracija, kar sem izvedel iz pogovorov z lastniki.

7 DRUŽBENA ODGOVORNOST

Iskal sem stare fotografije, razglednice, iz katerih bi bila razvidna vrata, našel pa sem jih le malo. Stanje, kakršno je danes, ne daje upanja, da bodo vrata preživela do dne, ko bi dočakala obnovo. Vsak dan iz njih izgine kakšen detajl, ki ga je težko nadomestiti, če nimaš podatkov o njem. Pri nekaj hišah vrat sploh več ni, kaj se je zgodilo z njimi, se ne ve. Zato se mi zdi naloga, ki sem si jo izbral koristna, saj sem se trudil, da vrata čim bolje opišem in dokumentiram z željo, da bo to koristilo tistemu, ki se bo lotil obnove, upam, da tudi meni po končanem šolanju.

8 VIRI IN LITERATURA

- Alenka Tonij, Olgična vrata učenosti, 2015, Maribor, Lesarska šola Maribor, Višja strokovna šola
- Franjo Baš, Kulture v Mariboru v začetku 19. stoletja. Mariborski koledar, Maribor 1932, 56-57
- Jerneja Ferlež, Mariborska dvorišča: etnološki oris, 2001, Maribor, Mladinski Kulturni center
- Jože Curk, Janez Mikuž, ... Morfološka analiza, bl, Maribor ZVNKD Maribor
- Jože Curk, Urbano-gradbena in komunalna zgodovina Maribora, ČZN 31, 1983, 148, 154
- Ljudsko poimenovanje nekaterih kamnin in orodij za pridobivanje kamna na Štajerskem, Rajko Pavlovec, Geografski vestnik 71, 1999, str. 130
- Maribor24.si, 27.04.2017: Maribor je bogatejši za novo vrhunsko gostilno in hotel. Dostopno na: <https://maribor24.si/lokalno/maribor-je-bogatejsi-za-novo-vrhunsko-gostilno-hotel>
- Polona Sketelj, Vrata: prostorski in simboli prehodi življenja, 2014, Ljubljana, Slovenski etnografski muzej
- Rudolf Gustaf PUFF, Maribor: njegova okolica, prebivalci in zgodovina, Maribor 1999, Obzorja
- Sabina Kramar in Breda Mirtič, Naravni kamen, Skupnost muzejev Slovenije)
- Sagaj Mitja, 2017, Večer. Dostopno na: <http://www.times.si/slovenija/mariborska-koroska-cesta-vrelisce-problemov--04edc8e373fa9c70dc1edc4c84de66c3a1ab01e4.html>
- Sašo Radovanovič, Mariborske ulice, Maribor, Kapital 2005
- Studia Historica Slovenica (SHS). Letnik 6 (2006), št. 2-3
- Veronika Pintar in Lara Železnik, Restavriranje vrat OŠ Olge Meglič Ptuj, maj, 2015
- Zdenka Semič Rajh, Žiga Oman, Lučka Milnarič, Maribor: mesto, hiše, ljudje, 2012, Maribor, Pokrajinski arhiv